

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
Õigusteaduskond

Kevin Kongi

Ülo Uluotsa ajakirjanduses ilmunud ja Põhiseaduse Assamblees
väljendatud sõnavõttud Põhiseaduse Assambleega seotud teemadel
aastatel 1991-1992

Uurimistöö

Juhendajad
MA Marge-Reet Usk
Dr. iur. Hesi Siimets-Gross

Tallinn
2025

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. 1937. aasta Eesti Vabariigi põhiseadusest	7
1.1. Ajakirjanduses	7
1.2. Põhiseaduse Assamblees	9
2. Vabariigi presidendi institutsioonist	12
2.1. Ajakirjanduses	12
2.1.1. Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooni nimetuse ja presidendi valimisega seonduv	12
2.1.2. Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooni võimu ulatusega seonduv	15
2.2. Põhiseaduse Assamblees	17
2.2.1. Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooni nimetuse ja valimisega seonduv	17
2.2.2. Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooni võimuga seonduv	20
2.3. Uluotsa seisukohad ja Eesti Vabariigi põhiseaduse lõppredaktsioon	23
3. Eesti Vabariigi kodakondsuse küsimusest	27
3.1. Ajakirjanduses	27
3.2. Põhiseaduse Assamblees	28
Kokkuvõte	30
Summary	32
Kasutatud materjalid	35
Lisa 1: IV teematoimkonna esimehe Peet Kase erakogus asuvatele Ülo Uluotsa muudatusettepanekud ja IV teematoimkonna koosolekute protokollid	40

Sissejuhatus

Põhiseaduse Assamblee¹ (algselt Põhiseaduslik Assamblee, siin edaspidi ka PA) loodi iseseisvuse taastanud Eesti Vabariigi põhiseaduse väljatöötamiseks.² Assamblee moodustamine nähti ette Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 20. augusti 1991. aasta otsusega Eesti riikliku iseseisvuse kinnitamise kohta.³ See moodustati pariteetsetel alustel Eesti Kongressist⁴ ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogust⁵ delegeeritud saadikutest.⁶ Assamblees moodustati seitse teematoimkonda,⁷ mille vahel jaotati teemad ära tuginedes kavandatava põhiseaduse võimalikule struktuurile.⁸ Teematoimkondadesse määramisel võeti arvesse assamblee liikmete endi eelistust.⁹ Põhiseaduse Assamblee täitis 20. augusti 1991 otsusega määratud eesmärgi, esitades 13.04.1992 Ülemnõukogule assamblee poolt 14.02.1992 heakskiidetud¹⁰ ja 1992. aasta märtsis-aprillis viimistletud põhiseaduse eelnõu teksti.¹¹ Ülemnõukogu pani Põhiseaduse Assamblee koostatud eelnõu 28. juunil 1992 rahvahääletusele ning see jõustus 3. juulil 1992¹². Assamblee esitas Ülemnõukogule 13.04.1992 ka põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu, kuid seda Ülemnõukogu rahvahääletusele ei pannud.¹³

¹ Uurimistöös kasutatakse läbivalt nimekuju Põhiseaduse Assamblee tuginedes Marge-Reet Uski artiklile "Põhiseaduse Assamblee nime küsimus kui Eesti Kongressi ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu erimeelsuse lahenemise üks juhtudest", mis on ilmunas Riigiõiguse aastaraamatus 2025. Marge-Reet Uski edastatud artikkel on autori valduses.

² Riigikogu. Põhiseaduse Assamblee. Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://www.riigikogu.ee/tutvustus-ja-ajalugu/riigikogu-ajalugu/pohiseaduse-assamblee/> (21.03.2025).

³ Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 20.08.1991. a. otsus Eesti riiklikust iseseisvusest. – RT 1991, 25, 312.

⁴ Eesti Kongress oli Eesti Vabariigi kodanike poolt valitud esinduskogu.

⁵ Eesti Vabariigi Ülemnõukogu oli Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi ja Eesti Vabariigi üleminekuperioodi seadusandlik võimuorgan kuni Eesti Vabariigi põhiseaduslike riigivõimuorganite moodustamiseni.

⁶ Kalmo, H., Madise, L., Narits, R. PSK Sissejuhatus, lk 23. – Eesti Vabariigi Põhiseadus. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Iuridicum 2020.

⁷ Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee reglement, § 2. Arvutivõrgus kättesaadav

<https://assamblee.riigioigus.ee/pohiseaduse-assamblee-tegevuse-ulevaade/tookorraldus/> (21.03.2025).

⁸ Raidla, J. 13.09.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 1. istung, äärenumber 41. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/1-istung/#kõneleja-41> (21.03.2025).

⁹ Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee reglement, § 2. Arvutivõrgus kättesaadav

<https://assamblee.riigioigus.ee/pohiseaduse-assamblee-tegevuse-ulevaade/tookorraldus/> (21.03.2025).

¹⁰ PA 14.02.1992 põhiseaduse redaktsioon. Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/14-02-1992-redaktsioon/> (21.03.2025).

¹¹ Ülemnõukogu 20.04.1992 otsus Põhiseaduse Assamblee poolt esitatud põhiseaduse eelnõu kohta. – RT 1992, 17, 248; PA 13.04.1992 põhiseaduse redaktsioon. Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/> (21.03.2025).

¹² Kuigi põhiseaduse jõustumise kuupäevana on märgitud 3. juuli 1992, siis on tõstatatud küsimus, kas põhiseadus võis jõustuda hoopis rahvahääletusele järgnenud päeval, ehk 29. juunil. Vt. lähemalt: Vallikivi, H. Millal jõustus Eestis kehtiv põhiseadus? - Juridica 1999/7, lk 348 - 351.

¹³ Ülemnõukogu 13.05.1992 otsus Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele panemise kohta. – RT 1992, 21, 291.

Põhiseaduse Assambleel oli oluline roll Eesti riigi taastamisel, luues õiguslikule järjepidevusele toetudes uue põhiseadusliku aluse kaasaegse riigikorra ülesehitamiseks. Tänapäevane demokraatlik Eesti ühiskond on suuresti nende naiste ja meeste töö tulem, kes tollal põhiseaduse eelnõu koostasid. Võttes arvesse Põhiseaduse Assamblee märgilist tähtsust, on assamblee liikmete individuaalset rolli kirjalikele allikatele toetudes kahetusväärset vähe uuritud. Avaldatud on asjaosaliste mälestusi koondav teos “Põhiseaduse tulek”¹⁴ ja meenutusi leidub veel paljudes teisteski allikates¹⁵. Autorile teadaolevalt puuduvad aga objektiivsed kirjalikele allikatele tuginevad isikukesksed analüüsid Põhiseaduse Assamblee liikmete arusaamadest ja nendest iga konkreetse isiku rollist põhiseaduse teksti kujunemisel. Käesoleva uurimistöö eesmärgiks on seda olukorda muuta, keskendudes Põhiseaduse Assamblee teise asejuhataja, Ülo Uluotsa väljendatud seisukohtadele Põhiseaduse Assamblee kooskäämise ajal (1991-1992) nii assamblees endas kui ka ajakirjanduses.

Ülo Uluots (04.02.1930 – 18.07.1997) oli mäeinseneri kõrghariduse ning tehase direktori taustaga poliitik.¹⁶ Ta valiti Ülemnõukogu liikmeks 1990. aastal¹⁷, kust ta valiti 1991. aastal Ülemnõukogu delegaadina Põhiseaduse Assambleesse. Ülo Uluots kuulus IV teematoimkonda, mille välja töötada olid Vabariigi Presidendi institutsiooni ning välissuhtluse ja välislepingutega seonduvad põhiseaduse peatükid.¹⁸ Assamblees täitis Ülo Uluots teise asejuhataja rolli.¹⁹ Hoolimata oma positsioonist assamblee juhatuses, oli Ülo Uluots kriitiline nii Põhiseaduse Assamblee moodustamise korra kui ka assamblee tegevuse sisulise poole osas. Ülemnõukogu 60. istungjärgul 13. – 16. jaanuaril seadis Ülo Uluots Põhiseaduse Assamblee tegevuse kahtluse alla. Selleks ajaks oli Põhiseaduse Assamblee jõudnud 21.12.1991 ajalehes Rahva Hääle avaldada kolmanda lugemise lõpuks valminud põhiseaduse eelnõu²⁰, kuid ei olnud eelnõu veel heaks kiitnud ega Ülemnõukogule

¹⁴ Pärnaste, E.; Aaskivi, Ü. (koost.). Põhiseaduse tulek. Tallinn: SE & JS 2002.

¹⁵ Vt nt Adams, J.; Kask, P.; Raig, I.; Vahtre, S. Mälestusi Põhiseaduse Assambleest. Presidendiraamat (toim. Toomla, R.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2002; Lõhmus, U. (koost.). Meenutusi põhiseaduse sünnist. Riigiõiguse aastaraamat 3/2022. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia; Taagepera, R. Kui ajalugu liikuma hakkas. Mälestusi 1987 – 1991. Tartu: Ilmamaa 2022.

¹⁶ Made, T. Ülemnõukogu XII iseseisvuse taastajana: pildis ja sõnas. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda 2021, lk 198.

¹⁷ Riigikogu Kantselei, Eesti Rahvusraamatukogu (koost.). Eesti NSV / Eesti Vabariigi Ülemnõukogu XII koosseis 29.03.1990–29.09.1992. Statistikat ja ülevaateid, lk 75, 90.

¹⁸ Peep, V. (koost.) Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Tallinn: Juura, 1997, lk 1252.

¹⁹ Esialgu kummastavana näival osutus Ülo Uluots asejuhatajaks valituks vaid 1 häälega. Tegemist ei olnud aga mitte juhusega, vaid Ülemnõukogu planeeritud taktikaga – vt. lähemalt: “Põhiseaduse tulek” lk 122 - 123.

²⁰ Põhiseadus: eelnõu. – Rahva Hääle 21.12.1991, lk 3-4.

rahvahääletusele esitamiseks üle andnud.²¹ Uluotsa Rahva Hääles avaldatud põhiseaduse eelnõu ei veennud ning ta ei leidnud, et assambleele tuleks eelnõu viimistlemiseks täiendav tähtaeg anda. Seetõttu esitas ta Ülemnõukogus eelnõuna vormistatud ettepaneku, mille kohaselt tuli Põhiseaduse Assamblee laiali saata juhul, kui varasemalt ettenähtud tähtajaks 20. jaanuariks 1992 ei esitata Ülemnõukogule lõplikku põhiseaduse eelnõu. Uluots pakkus välja, et sellisel juhul peaks põhiseaduse eelnõu lõpuni välja töötama ekspertide grupp. Samuti toonitas ta, et 16. peatüki koostamine peaks kuuluma Ülemnõukogu pädevusse.²² Uluotsa eelnõu Ülemnõukogus aga toetust ei leidnud.²³ Ülo Uluots avaldas ka mitmeid artikleid erinevates väljaannetes, kus ta väljendas oma seisukohti Põhiseaduse Assamblee töö ning põhiseaduse redaktsioonide osas. Käesolev uurimistöö keskendubki just nendele artiklitele, kus Ülo Uluots avaldas arvamust Põhiseaduse Assambleega seonduvatel teemadel analüüsitava ajaperioodi vältel. Selleks, et välja selgitada, kas Uluotsa pooldatud seisukohad jõudsid põhiseaduse lõppredaktsiooni, on autor uurimistöös neid seisukohti kõrvutanud ka vastavate artiklite avaldamisaegsete või assamblees väljendatud seisukohtade aegsete põhiseaduse redaktsioonide ja lõppredaktsiooniga.

Uurimistöö eesmärgiks on vastata kolmele järgnevale uurimisküsimusele:

1. Millised oli Ülo Uluotsa peamised seisukohad seoses Põhiseaduse Assamblee ja uue põhiseaduse koostamisega vahemikus 1991 september – 1992 juuni ajakirjanduses ja Põhiseaduse Assamblees?
2. Kas Ülo Uluotsa ajakirjanduses tehtud sõnavõttud ühtivad tema Põhiseaduse Assamblees esitatud seisukohtadega?
3. Mil määral jõudsid Ülo Uluotsa seisukohad Põhiseaduse Assamblee koostatud põhiseaduse 13.04.1992 lõppredaktsiooni²⁴ ja seeläbi kehtivasse põhiseadusesse?

Uurimistöö on jaotatud kolmeks peatükiks. Uurimistöö struktuur ja Uluotsa arusaamade temaatiline grupeerimine põhineb teemadel, mille kohta Ülo Uluots peamiselt analüüsitava

²¹ Põhiseaduse Assamblee moodustamise ja tegevusega seotud lühikronoloogia. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/pohiseaduse-assamblee-tegevuse-ulevaade/> (21.03.2025).

²² Eesti Vabariigi Ülemnõukogu. Ülemnõukogu XII koosseisu 60. istungjärk (13.–16. jaanuar 1992), lk 120–121. – https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/03/YN_steno_13.-16.-jaanuar-1992.pdf (21.03.2025).

²³ *Ibidem*, lk 132.

²⁴ Autor on võrdluseks valinud Põhiseaduse Assamblee 13.04.1992 redaktsiooni, sest tegemist on viimase versiooniga, mis Põhiseaduse Assamblee poolt Ülemnõukogule rahvahääletusele esitamiseks üle anti. Ülo Uluots sai põhiseaduse kujunemist enim mõjutada just kuni 13.04.1992 redaktsiooni esitamiseni. Autor on läbi viinud ka võrdluse Põhiseaduse Assamblee 13.04.1992 redaktsiooni ning Ülemnõukogu poolt rahvahääletuseks 28.05.1992 ajakirjas Rahva Hääle esitatud teksti vahel ning ei ole tuvastanud sisulisi erinevusi. Tehtud on vaid grammatilisi ning struktuurilisi muudatusi.

ajaperioodil ajakirjanduses sõna võttis. Uurimistöö esimene peatükk keskendub Ülo Uluotsa ajakirjanduses ilmunud sõnavõttudele seoses 1937. aasta põhiseadusega. Teises peatükis käsitletakse Ülo Uluotsa ajakirjanduses tehtud sõnavõtte seoses Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooniga. Uurimistöö kolmandas peatükis kajastatakse Ülo Uluotsa arvamusi seoses Eesti Vabariigi kodakondsuse küsimusega.

Uurimistöö peamised kirjalikud allikad on Ülo Uluotsa poolt uuritaval ajaperioodil ajakirjanduses avaldatud artiklid ja antud intervjuud.²⁵ Uluotsa assamblees esitatu osas on tuginetud Põhiseaduse Assamblee allikakogu veebilehel assamblee.riigioigus.ee kättesaadavatele Põhiseaduse Assamblee täiskogu stenogrammidele ning III ja IV teematoimkonna ühiskoosolekute protokollidele²⁶, IV teematoimkonna esimehe Peet Kase erakogus asuvatele Ülo Uluotsa muudatusettepanekutele ja IV teematoimkonna koosolekute protokollidele (lisatud käesoleva uurimistöö lisasse 1) ning Rahvusarhiivi fondis nr 2324 asuvatele Ülo Uluotsa poolt vormistatud kirjalikele muudatusettepanekutele²⁷.

Analüüsitavaks perioodiks on valitud ajavahemik 13. september 1991 – 28. juuni 1992, mis algab Põhiseaduse Assamblee esimese istungiga ning lõppeb põhiseaduse rahvahääletusega. Nimelt oli Ülo Uluotsal sellel ajavahemikul võimalik oma sõnavõttudega mõjutada põhiseaduse teksti koostamist ja sellele hinnangu andmist.

²⁵ Ilves, L. Ülo Uluots: Uus põhiseadus peab tasakaalustama võimu. – Läänlane 3.10.1991; Pello, R. Ülo Uluots: Meie õigustraditsioonid ulatuvad samuti sajandite taha. – Postimees 30.11.1991; Uluots, Ü. Avalik kiri. – Postimees 06.06.1992; Uluots, Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991; Uluots, Ü. Kas ei või jah? – Päevaleht 12.02.1992; Uluots, Ü. Mida peaks ÜN hr. Rein Taagepera peale hakkama? – Eesti Ekspress 06.12.1991.

²⁶ PA III ja IV teematoimkonna 28.09.1991 ühiskoosoleku protokoll. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/iii-toimkond/iii-ja-iv-toimkonna-uhisistung-28-09-1991/> (16.03.2025); PA IV teematoimkonna 28.09.1991 koosoleku protokoll. Dokument Peet Kase erakogus. Allika koopia autori valduses; PA IV teematoimkonna 5.10.1991 koosoleku protokoll. Dokument Peet Kase erakogus. Allika koopia autori valduses; PA III ja IV teematoimkonna 19.10.1991 ühiskoosoleku protokoll. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/iii-toimkond/iii-ja-iv-toimkonna-uhisistung-19-10-1991/> (16.03.2025).

²⁷ Uluots, Ü. Täiendavad ettepanekud ja märkused J. Adamsi Põhiseaduse eelnõu juurde. 27.10.1991. – Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, l 78.

1. 1937. aasta Eesti Vabariigi põhiseadusest

1.1. Ajakirjanduses

Ülo Uluots käsitles 1937. aasta Eesti Vabariigi põhiseadusega seotud teemasid peamiselt kahes artiklis. Nendeks olid Postimehes 30. novembril 1991 ilmunud intervjuu „Ülo Uluots: Meie õigustraditsioonid ulatuvad samuti sajandite taha“²⁸ ning Päevalehes 12. veebruaril 1992. aastal avaldatud artikkel „Kas ei või jah“²⁹. Kuna uurimistöö fookusperioodi alguseks olid põhjalikumad arutelud 1937. aasta põhiseaduse rakendamise võimalikkuse üle juba peetud³⁰, käsitlesid Uluotsa artiklid seda teemat peamiselt riigipea institutsiooni ja selle funktsioonide kontekstis. Seetõttu keskenduvad ka käesoleva peatüki alapeatükid just sellele aspektile.

Postimehe 30. novembril 1991 avaldatud intervjuus “Ülo Uluots: Meie õigustraditsioonid ulatuvad samuti sajandite taha” väljendas Uluots seisukohta, et 1937. aasta Eesti Vabariigi põhiseadus võiks olla eeskujuks uue põhiseaduse riigipea institutsiooni kujundamisel, rõhutades, et peab presidendivõimuga seonduvates küsimustes isiklikult õigeks just neid riigiõiguslikke ideid, mis sündisid aastail 1936 ja 1937. Ülo Uluots mainis ka, et selle põhjuseks ei ole tema sugulus 1937. aasta põhiseaduse peattekandja Jüri Uluotsaga³¹, vaid siis loodud riigiõigusliku süsteemi tasakaalustatus. Samuti toetas Uluots 1937. aasta põhiseaduse koostanud Rahvuskogu puhul selle valimiskorda. Rahvuskogu valis rahvas ning seeläbi oli sel Uluotsa sõnul “rahva mandaat”.³² Rahva mandaadi väidetav puudumine oli ka asjaoluks, mis Uluotsa Põhiseaduse Assamblee moodustamise juures häiris. Moodustati ju assamblee Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi endi valitud delegaatidest. 30. novembri 1991 artiklist nähtuvalt häiris Uluotsa assamblee juures ka see, et tema hinnangul võeti seal

²⁸ Pello, R. Ülo Uluots: Meie õigustraditsioonid ulatuvad samuti sajandite taha. – Postimees 30.11.1991, lk 2.

²⁹ Uluots, Ü. Kas ei või jah? – Päevaleht 12.02.1992, lk 2.

³⁰ Ülo Uluots võttis ka ise korduvalt sõna 1937. aasta põhiseaduse osas enne Põhiseaduse Assamblee 1. istungit. Vt. lähemalt: Ilves, L. Ülo Uluots: Pooldan uut põhiseadust. – Läänlane 19.03.1991, lk 2; Uluots, Ü. ANNO DOMINI 1938, 1. jaanuar? – Rahva Hää! 11.04.1991, lk 2.

³¹ Jüri Uluots oli Ülo Uluotsa onu. Oma väitega soovis Ülo Uluots tugevdada oma argumenti, kinnitades, et tema seisukoht ei tulene sugulusest, vaid eelnevalt loodud riigiõiguse süsteemi tugevusest. Ülo Uluotsa surmajärgselt on aga välja toodud, et Jüri Uluots oli isikuna suureks eeskujuks Ülo Uluotsale. Vt. lähemalt: Pinn, V. Huvasti, Ülo! – Läänlane 24. juuli 1997.

³² Rahvuskogu valimisi boikoteerisid tolaeagsed opositsiooniliikmed. Seeläbi oli Rahvuskogus siiski enamasti esindatud koalitsiooniliikmete vaated. Vt. lähemalt: Luts-Sootak, M., Siimets-Gross, H. Eesti õiguse 100 aastat. Tallinn: Printon 2019, lk 25–27.

põhjendamatult aluseks välisriikide, nagu näiteks Inglismaa, Saksamaa või Haiti³³, õigussüsteeme. Nende õigussüsteemid on aga välja arenenud just selle riigi probleemide lahendamiseks. Näiteks tõi Uluots välja, et Inglismaal on parlamentaarne monarhia eksisteerinud juba sajandeid ning Saksamaa puhul on tegemist üldsegi liitriigiga. Kuna nende riikide arengulood ning olevik on niivõrd erinevad Eesti omast, siis ei ole nende põhiseadused sobivad eeskujud riigipea funktsioonide ja rolli tuletamiseks. Uluots leidis, et kuivõrd ka Eestis on juba sajandeid välja kujunenud oma riiklikud õigustraditsioonid, siis oleks põhiseaduse kirjutamisel asjakohasem just nendest lähtuda.³⁴

Ülo Uluots rõhutas Postimehele antud intervjuus, et tema hinnangul ei oleks tugeva presidendivõimu korral alust karta Eestis diktatuuri väljakujunemist. Ta leidis, et sellised kartused on iseloomulikud just tolleaegsele nooremale generatsioonile, kellel puudus eluline kokkupuude 1937. aasta põhiseadusega. Oma kogemuste pinnalt märkis Uluots, et “eestlaste kaela on raske painutada” – viidates sellele, et kui eestlastele on põhiseadusesse jäetud vähemalt mingid demokraatlikud võimalused end poliitiliselt väljendada, siis kasutavad nad neid täies mahus. Seetõttu ei olevat põhjust karta diktatuuri tekkimise ohtu tugeva presidendivõimu põhiseadusesse kirjutamisega. Intervjueerija Reet Pello küsis Ülo Uluotsalt ka arvamust vapside liikumise³⁵ kohta, et illustreerida eelnevaid autoritaarseid liikumisi Eestis. Ülo Uluots pööras aga selle küsimuse ümber, märkides, et tema hinnangul tekkis vapside liikumine vaid tänu sellele, et rahvasse oli “kodeeritud rahulolematust konstrueeritud õiguse vastu, mis ei vastanud rahva tavadele”. Seetõttu ei näinud autoritaarse liikumise ohtu Ülo Uluots juhul, kui tugev presidendivõim Eestis luua, vaid vastupidiselt hoopis siis, kui seda Eestis ei kehtestata ning rahvas sellega rahul ei oleks.³⁶

1937. aasta põhiseaduse teemal peatus Uluots põgusalt ka oma 12. veebruari 1992 artiklis “Kas ei või jah”. Ka seal kirjutas Uluots, et riigipea funktsioonid tuleks tuletada just 1937. aasta põhiseadusest. Ta pakkus välja ka põhjenduse, miks tema vastased temaga ei nõustu.

³³ Näiteks Haiti õigussüsteem tuli Assamblees korduvalt kõneks, kui nõrgema presidendi võimu pooldajad tõid seda välja näitena sellest, millised ohud eksisteerivad tugevama presidendivõimu loomisega uues demokraatlikus riigis. Peamiselt põhineb Uluotsa kriitika tõenäoliselt Rein Taagepera sõnavõtul, mis leidis aset PA 15. istungil. Vt täpsemalt: Taagepera, R. 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 67. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istung/#kõneleja-67> (10.03.2025).

³⁴ Pello, R. Ülo Uluots: Meie õigustraditsioonid ulatuvad samuti sajandite taha. – Postimees 30.11.1991 lk 2.

³⁵ Vapsid ehk vabadussõjalased olid põhiliselt 1930ndatel Eestis tegelev poliitorganisatsioon, mis taotles presidentiaalse võimu loomist Eestis. Vt lähemalt: Kasekamp, A. The radical right in interwar Estonia. London: Macmillan Press 2000.

³⁶ Pello, R. Ülo Uluots: Meie õigustraditsioonid ulatuvad samuti sajandite taha. – Postimees 30.11.1991 lk 2.

Nimelt leidis Uluots, et Eesti Komitee mõtteviisi jagavad saadikud soovivad vältida tugevat presidendivõimu, sest neil puudub oma mõttekaaslaste seas tugev presidendikandidaat³⁷.³⁸

1.2. Põhiseaduse Assamblees

Põhiliselt kommenteeris Ülo Uluots Põhiseaduse Assamblees 1937. aasta põhiseadusega seonduvat IV teematoimkonna 5. oktoobri 1991. aasta koosolekul, mille protokollid asuvad Põhiseaduse Assamblee IV teematoimkonna esimehe Peet Kase erakogus³⁹. Antud ajahetkel oli Põhiseaduse Assamblees käsil põhiseaduse aluseelnõu valimine. Ülo Seppa, Enn Tarto, Sirje Endre ja Hando Runnel olid aluseelnõuna esitanud ka 1937. aasta põhiseaduse⁴⁰.⁴¹ Eelmainitud IV teematoimkonna koosolek keskenduski suurel määral sellele, millist aluseelnõu IV teematoimkonna saadikud toetasid. Teematoimkonna koosolekul toonitas Uluots, et ta ei toeta 1937. aasta põhiseaduse “rituaalset kehtestamist” ning selle parandamist muudatustega⁴² ega ka 1937. aasta põhiseaduse aluseks võtmist uue põhiseaduse kirjutamiseks. Ta tõi korduvalt välja selle Põhiseaduse Assamblees eelnõuna esitanud Ülo Seppa hinnangut, et 1937. aasta Eesti Vabariigi põhiseadus tuleks 80% ulatuses ümber teha. Ülo Uluots leidis, et niivõrd laiamahulist parandustööd ei ole mõistlik ette võtta, kui on sobivamaid aluseelnõu variante.⁴³

Põhiseaduse Assamblees täiskogus käsitles Ülo Uluots 1937. aasta põhiseadusega seonduvaid teemasid põgusalt. Põhiliselt tõi ta 1937. aasta põhiseadusest välja regulatsioone, mida pidas vajalikuks kehtestada ka uues loodavas põhiseaduses. Näiteks rõhutas Uluots Põhiseaduse Assamblee 15. istungil riigisekretäri olemasolu vajadust, lähtudes selle institutsiooni funktsioonide sisustamisel just 1937. aasta põhiseadusest. 15. istungil arutatud eelnõu

³⁷ Lähemalt käsitleb Uluotsa kriitikat seoses Eesti Komitee poliitiliste eesmärkidega käesoleva uurimistöö peatüki “Vabariigi presidendi institutsioonist” alapeatükk “Ajakirjanduses”, lk 12-17.

³⁸ Uluots, Ü. Kas ei või jah? – Päevaleht 12.02.1992, lk 2.

³⁹ Peet Kase erakogu allikad asuvad Marge-Reet Uski valduses ning tehakse 2025. aastal kättesaadavaks Riigioiguse sihtkapitali välja töötataval Põhiseaduse Assamblee allikakogu veebilehel arvutivõrgus assamblee.riigioigus.ee. Marge-Reet Uski edastatud allikate koopiad on uurimistöö autori valduses.

⁴⁰ 1937. aasta Eesti Vabariigi põhiseadus, § 40. – RT 03.09.1938, 71, 590.

⁴¹ Juhataja (Anton, T.). 20.09.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 2. istung, äärenumber 130. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/2-istung/#kõneleja-130> (10.03.2025).

⁴² “Rituaalse kehtestamise” all mõtles Ülo Uluots tõenäoliselt 1937. aasta põhiseaduse taaskehtestamist, et saavutada õiguslik järjepidevus. Kuivõrd 1937. aasta põhiseadus oleks olnud niivõrd suurel määral vaja ümber kirjutada, siis ei näinud Uluots mõtet selle taaskehtestamisel ning seejärgsel laiamahulisel parandamisel.

⁴³ PA IV teematoimkonna 5.10.1991 koosoleku protokoll, lk 2–5. Dokument Peet Kase erakogus. Allika koopia autori valduses.

redaktsiooni⁴⁴ oli kirjutatud küll riigisekretäri positsioon sisse, kuid ei olnud välja toodud, kes ta ametisse määrab. Uluots soovis, et Riigikogu kinnitaks riigisekretäri presidendi ettepanekul. Samuti ei pidanud ta heaks, kui riigisekretäri ametiaeg ühtiks Riigikogu ametiajaga. Seeläbi saaks riigisekretär täita parlamendivahetuse käigus võimu vaakumit.⁴⁵ Ülo Uluotsa võttis oma apellatsiooni 15. istungil aga tagasi ning selle osas hääletamist ei toimunud.⁴⁶ Samuti viitas Uluots 1937. aasta Eesti Vabariigi põhiseadusest eeskuju võtmise vajadusele, kui ta käsitles küsimust, kes peaks seadlustele alla kirjutama koos riigipea ning peaministriga – kas Riigikogu esimees või vastava valdkonna minister. 1937. aasta põhiseaduses oli seadlustele allkirjastamise õigus asjaomasel ministril⁴⁷, 15. istungi seisuga loodud põhiseaduse redaktsioonis oli see õigus aga Riigikogu esimehel⁴⁸. Ülo Uluotsa hinnangul ei olnud Riigikogu esimehe allkiri seadluse alla sobilik. Ta leidis, et hilisemal hääletamisel seoses seadluse kinnitamise või kehtetuks tunnistamisega võiks Riigikogus tekkida küsimus, kas Riigikogu esimees on allkirjaga andnud juba oma hääle selle seadluse kinnitamise poolt.⁴⁹ Ülo Uluotsa esitatud apellatsioon lükati aga Põhiseaduse Assamblees tagasi.⁵⁰

Ülo Uluotsa viited 1937. aasta põhiseadusele, mida ta esitas ajakirjanduses ja mida Põhiseaduse Assamblees, samuti teemad, ei kattunud täielikult. Ajakirjanduses tehtud sõnavõttudes käsitles Ülo Uluots 1937. aasta põhiseadust just riigipea funktsioonide sisustamise tööriistana. Põhiseaduse Assamblees jäi Uluots küll truuks oma riigipea funktsioonide nägemusele⁵¹, kuid oma sõnavõttudes seoses riigipeaga ta 1937. aasta põhiseadusele ei viidanud. Küll aga tõi ta Põhiseaduse Assamblees välja 1937. aasta põhiseaduse spetsiifilisi elemente, mida ta soovis ka loodavas põhiseaduses näha. Ülo

⁴⁴ PA põhiseaduse 15.11.1991 II redaktsioon, § 79. Arvutivõrgus:

<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/15-11-1991-redaktsioon/> (24.03.2025).

⁴⁵ Uluots, Ü. 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 5. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-5> (28.01.2025); Ü. Uluots. 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 21. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-21> (28.01.2025).

⁴⁶ Uluots võttis oma ettepaneku tagasi, sest ta soovis antud küsimuses II ja III teematoimkonnaga veel nõu pidada. Vt. lähemalt Juhataja (Anton, T.). 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 26. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-26>

⁴⁷ 1937 aasta Eesti Vabariigi põhiseadus, § 42. – RT 03.09.1938, 71, 590.

⁴⁸ PA põhiseaduse 15.11.1991 II redaktsioon, § 98. Arvutivõrgus:

<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/15-11-1991-ii-redaktsioon/> (16.03.2025).

⁴⁹ Uluots, Ü. 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 29. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-29> (28.01.2025).

⁵⁰ Juhataja. (Anton, T.). 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 33. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-33> (10.03.2025).

⁵¹ Lähemalt keskendub Uluotsa arvamustele riigipea institutsiooni kohta peatükk “Vabariigi presidendi institutsioonist”, lk 12-25.

Uluotsa pakkumised jõudsid osaliselt ka 13.04.1992 redaktsiooni. Riigisekretäri ametikoha puhul korraldati tõepoolest põhiseaduse tasandil ära tema ametisse nimetamine. Küll aga ei toimu see siiski presidendi ettepanekul, nagu soovis Uluots.⁵² Ka seadluste allkirjastamise osas ei jõudnud Ülo Uluotsa pakkumised 13.04.1992 redaktsiooni, kuivõrd see õigus jäeti Riigikogu esimehele koos presidendi ning riigipeaga.⁵³

⁵² PA põhiseaduse 13.04.1992 redaktsioon, § 95. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/> (16.03.2025).

⁵³ PA põhiseaduse 13.04.1992 redaktsioon, § 109. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/> (16.03.2025).

2. Vabariigi presidendi institutsioonist

2.1. Ajakirjanduses

2.1.1. Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooni nimetuse ja presidendi valimisega seonduv

Uluotsa artiklid, mis ta kirjutas uurimistöös analüüsitava ajaperioodi jooksul, sisaldasid kõige enam arvamusi ja ettepanekuid seoses Vabariigi Presidendi institutsiooniga. Uluotsa seisukohad Vabariigi Presidendi institutsioonist on võimalik jagada kahte suuremasse kategooriasse: Vabariigi Presidendi nimetuse ja valimisega seonduv ning Vabariigi Presidendi institutsiooni võimuga seonduv. Esimest neist kahest suuremast alakategooriast käsitles Ülo Uluots artiklites “E. V. Põhiseadus?!”,⁵⁴ “Kas ei või jah?”⁵⁵ ja “Mida peaks ÜN hr. Rein Taageperaga peale hakkama?”⁵⁶.

Esmalt käsitles Ülo Uluots Eesti Vabariigi riigipea valimisega seonduvat 7. detsembril 1991. aastal artiklis “Mida peaks ÜN hr. Rein Taageperaga peale hakkama?”⁵⁷. Uluotsa artikkel oli sõnastatud vastusena Rein Taagepera poolt kirjutatule, milles Taagepera kritiseeris Ülemnõukogu tööd ning soovis, et Ülemnõukogu ei osaleks põhiseaduse kirjutamise sisulises arutelus.⁵⁸ Kuigi Uluots käsitles põgusalt ka Rein Taagepera poolt tehtud kriitikat, siis oli tema peamiseks sõnumiks kritiseerida Põhiseaduse Assamblees artikli kirjutamise hetkel avaldatud arusaama, et presidenti ei peaks valima rahvas. Nimelt nägi 6. detsembri 1991. aasta põhiseaduse redaktsioon⁵⁹ ette, et Eestis valib riigipea valimiskogu, mis pidi koosnema kõikidest Riigikogu liikmetest ning vähemalt sajast kohalike omavalitsuste esinduskogude poolt delegeeritud liikmest. Ülo Uluots rõhutas, et tema hinnangul on eestlased sajandite vältel ise oma esindajaid otse valinud.⁶⁰ Käesoleva uurimistöö autori hinnangul on antud väide aga vähemalt Eesti Vabariigi kehtivusaja puhul ebakorrektnene. Eesti Vabariigi 1920.

⁵⁴ Uluots, Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991, lk 2.

⁵⁵ Uluots, Ü. Kas ei või jah? – Päevaleht 12.02.1992, lk 2.

⁵⁶ Uluots, Ü. Mida peaks ÜN hr. Rein Taageperaga peale hakkama? – Eesti Ekspress 06.12.1991, lk 4.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Taagepera, R. Mida Ülemnõukogu peaks Põhiseadusliku Assambleega peale hakkama? – Rahva Hääli 16.11.1991 lk 2.

⁵⁹ PA 06.12.1991 põhiseaduse redaktsioon, § 55A. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/6-12-1991-redaktsioon/> (16.03.2025).

⁶⁰ Uluots, Ü. Mida peaks ÜN hr. Rein Taageperaga peale hakkama? – Eesti Ekspress 06.12.1991, lk 4.

aasta põhiseaduse⁶¹ riigivanem ei olnud rahva esindaja, vaid Riigikogu poolt määratud peaministri ülesannetes ja mõne presidendi esindusfunktsiooniga isik. Kuigi 1937. aasta põhiseaduses⁶² oli antud presidendi valimise õigus rahvale, siis Konstantin Päts nimetati ametisse rahvahääletust korraldamata⁶³.

Ülo Uluotsa sõnul oli Eesti Komitee kuuluvusega liikmetel assamblees enamus.⁶⁴ Ta leidis, et see enamus soovis omapoolse tugeva presidendikandidaadi puudumise tõttu vältida presidendi valimist otse rahva poolt. Uluots oli arvamusel, et Põhiseaduse Assamblees sooviti presidendivalimise õigus jätta Riigikogule, sest Eesti Komitee liikmelisusega assamblee liikmed eeldasid Riigikogu valimistel Eesti Komitee liikmetele soodsat tulemust.⁶⁵ Olles Riigikogus saavutanud enamuse, saaksid Eesti Komitee liikmed hääletada nende poliitilistele vaadetele sobiva presidendi riigipeaks. Ülo Uluotsa taolise nägemuse kohaselt ei lähtunud Eesti Komitee liikmed põhiseaduse kirjutamisel tasakaalustatud riigivõimu loomise eesmärgist, vaid oma isiklikest poliitilistest ambitsioonidest.

Oma 31. detsembri 1991. aasta artiklis “E. V. Põhiseadus?!” kommenteeris Ülo Uluots kõigepealt riigipea institutsiooni nimevaliku dilemmat. Põhiseaduse Assamblees oli Vabariigi Presidendi ametinimetuse kaalumisel nii presidendi kui ka riigivanema termin.⁶⁶ Uluots eelistas riigipea institutsiooni nimetusena sõna “president”. Riigivanema termini osas leidis Uluots, et võõrkeeltesse tõlkimisel kaasneksid sellega probleemid⁶⁷. Kuna enamikes teistes

⁶¹ Asutava Kogu poolt 15. juunil 1920 a. vastuvõetud Eesti vabariigi põhiseadus, § 58 – 59. – RT 09.08.1920.

⁶² 1937. aasta Eesti Vabariigi põhiseadus, § 40. – RT 03.09.1938, 71, 590.

⁶³ 1937. aasta põhiseaduse alusel said kandidaadi välja pakkuda Riigivolikogu, Riiginõukogu ja omavalitsuste esinduskogude poolt valitud esindajate kogu. Kuivõrd Konstantin Päts osutus kõikide eelmainitud institutsioonide kandidaadiks ning nende ühiskoosolekul kogus ta ka piisavalt hääli, siis osutus ta 1937. aasta põhiseaduse § 40 alusel valituks ilma rahvahääletuseta.

⁶⁴ Eesti Kongressi liikmelisusega saadikuid oli Põhiseaduse Assamblees 46 – siia alla kuuluvad nii Eesti Kongressist valitud 30 saadikut, kui ka Ülemnõukogust valitud saadikud, kes olid samuti osa Eesti Kongressist. Vt lähemalt: Kostabi, H. (koost.). Omariiklust taastamas. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu liikmed. Tallinn: H. Kostabi 2004, lk 22–24.

⁶⁵ Uluots, Ü. Mida peaks ÜN hr. Rein Taageperaga peale hakkama? – Eesti Ekspress 06.12.1991, lk 4.

⁶⁶ Enne Ülo Uluotsa 31.12.1991 artiklit “E. V. Põhiseadus?!” käsitleti antud teemat Põhiseaduse Assamblee 8. istungil 26.10.1991, 15. istungil 16.11.1991 ning 19. istungil 6.12.1991–7.12.1991. Vt. lähemalt: Põhiseaduse Assamblee, 8. istung, 26.10.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/8-istung/> (26.03.2025); Põhiseaduse Assamblee, 15. istung, 16.11.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/> (26.03.2025); Põhiseaduse Assamblee, 19. istung, 6.12.1991 – 7.12.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/19-istung/> (26.03.2025).

⁶⁷ Näiteks olid sellised probleemid eelnevalt tekkinud, kui termin “riigivanem” tõlgiti vene keeles “старшина”, mille puhul on tegelikult tegemist sõjaväe auastmega.

riikides on riigipea nimetuseks “president”, ei näinud Uluots vajadust Eestis sellest nimetusest kõrvale kalduda.⁶⁸

Samuti käsitles Ülo Uluots eelmainitud artiklis presidendi valimist. Samaselt oma 7. detsembri 1991 artiklile leidis ta, et presidenti peaks valima rahvas. Ta viitas taas eestlaste ajaloole, rõhutades, et esindajate otsevalimine on eestlaste „ürgne õigus“. Samuti kordas Uluots oma eelnevalt püstitatud hüpoteesi, et rahvas on langenud Põhiseaduse Assamblee enamuse algatatud poliitmängu ohvriks. Kuna Eesti Komiteel puuduvat tugev presidendikandidaat, püütakse tema sõnul esmalt võita Riigikogu valimised, moodustada Valitsus ja seejärel tagada presidendiks Eesti Komiteele sobiv isik, kes jääks Riigikogu “mängukanniks”.⁶⁹

Ülo Uluots tõi 13.12.1991 redaktsiooni⁷⁰ kitsaskohana välja ka selles loodud teoreetilise võimaluse valida Eesti Vabariigi president neljateistkümne Riigikogu saadiku poolthäälega.⁷¹ Artikli avaldamise ajaks assamblees välja töötatud 13.12.1991. aasta põhiseaduse redaktsiooni §-s 72 oli kavandatud, et riigipea valitakse Riigikogu poolt ning selle valimise täpne kord sätestatakse tulevikus eriseadusega.⁷² Riigikogu osas nägi PA 13.12.1991 redaktsiooni § 63 ette, et kogu on otsustusvõimeline, kui kohal on vähemalt veerand selle 101-liikmelisest⁷³ koosseisust.⁷⁴ Seega oleks Ülo Uluotsa hinnangul olnud teoreetiliselt võimalik, et kuna Riigikogu langetaks otsuseid § 66⁷⁵ alusel poolthäälteenamusega, siis saaks parlament olla otsustusvõimeline 26 saadiku kohalolul, kellelt saadava poolthäälteenamusest⁷⁶ piisaks Eesti Vabariigi presidendi valimiseks.⁷⁷

Ka 12. veebruari 1992. aasta artiklis “Kas ei või jah?” süüdistas Ülo Uluots Eesti Komiteest valitud saadikuid tasakaalustatud põhiseaduse loomise asemel poliitilistest ambitsioonidest

⁶⁸ Uluots, Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991, lk 2.

⁶⁹ Uluots, Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991, lk 2.

⁷⁰ PA 13.12.1991 põhiseaduse II redaktsioon, § 72. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-12-1991-ii-redaktsioon/> (23.03.2025).

⁷¹ Uluots, Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991, lk 2.

⁷² PA 13.12.1991 põhiseaduse II redaktsioon, § 72. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-12-1991-ii-redaktsioon/> (16.03.2025).

⁷³ PA 13.12.1991 põhiseaduse II redaktsioon, § 52. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-12-1991-ii-redaktsioon/> (16.03.2025).

⁷⁴ PA 13.12.1991 põhiseaduse II redaktsioon, § 63. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-12-1991-ii-redaktsioon/> (16.03.2025).

⁷⁵ PA 13.12.1991 põhiseaduse II redaktsioon, § 66. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-12-1991-ii-redaktsioon/> (16.03.2025).

⁷⁶ Käesoleval juhul 14 häält.

⁷⁷ Seda kõike juhul, kui vastavas eriseaduses selline regulatsioon kehtestatakse.

lähendumises. Kui eelnevates sõnavõttudes oli Ülo Uluots vaid vihjanud Põhiseaduse Assamblee enamuse mõjule, siis 12. veebruari 1992. artiklis kirjutas ta konkreetselt välja, et tegemist on Eesti Komitee ja ka Rahva-Keskerakonna⁷⁸ ühise agendaga. Muus osas kordas Ülo Uluots juba oma eelnevalt võetud seisukohti.⁷⁹

Oma ajakirjanduslikes sõnavõttudes tähtsustas Ülo Uluots enim presidendi valimist rahva poolt. Antud teemat käsitles ta kõigis eelmainitud kolmes artiklis. Mitmel korral toonitas ta, et Põhiseaduse Assamblee liikmed, kes temaga ei nõustunud, soovivat Põhiseaduse Assamblee tegevuses realiseerida oma isiklikke poliitilisi ambitsioone. Samuti tähtsustas Ülo Uluots riigipea nimetusena terminit “president” ning otsustusvõimelise Riigikogu kvoorumi tõstmist.

2.1.2. Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooni võimu ulatusega seonduv

Uluots oli tugeva presidendivõimu toetaja. Ta käsitles Põhiseaduse Assamblee tegutsemise ajal ajakirjanduses avaldatud artiklites nii presidendi pädevusega seonduvaid küsimusi, kui ka tugeva presidendi võimu jaoks Riigikogu volituste piiramise vajalikkust. Presidendi võimupädevustest tähtsaimateks pidas Uluots seaduste algatamise õigust ning pädevust kehtestada riigis eriolukord. Riigikogu puhul soovis ta tõsta otsustusvõimelise koosseisu miinimumkvoorumi 25%-lt 50%-le. Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooni võimuga seonduvaid teemasid käsitles Ülo Uluots artiklites “E. V. Põhiseadus?! ”⁸⁰ ning “Kas ei või jah?”⁸¹.

31. detsembri 1991 artiklis “E. V. Põhiseadus?! ” kajastas Ülo Uluots oma mitmeid arvamusi seoses presidendi institutsiooni võimu ulatusega. Põhiseaduse Assamblee tegevuse jooksul välja töötatud põhiseaduse redaktsioonides ei näinud Ülo Uluots tõsiselt võetavat püüet luua Vabariigi Presidendi institutsiooni Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse kõrvale riigiõigusliku tasakaalu võrdse tegurina. Tema kirjeldusel oli tasakaalustatud riigivõim kui kolmnurk, mis koosnes riigipeast, valitsusest ja parlamendist ning selleks, et tasakaal tagada, peavad kõik

⁷⁸ Rahva-Keskerakond oli 12. oktoobril 1991 poliitilisest liikumisest Rahvarinne välja kasvanud poliitorganisatsioon. Rahva-Keskerakond oli Eesti Keskerakonna eelkäija.

⁷⁹ Uluots, Ü. Kas ei või jah? – Päevaleht 12.02.1992, lk 2.

⁸⁰ Uluots, Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991, lk 2

⁸¹ Uluots, Ü. Kas ei või jah? – Päevaleht 12.02.1992, lk 2.

kolm külge olema võrdsed. Seetõttu rõhutas Ülo Uluots ka eelmainitud artiklis mitmeid tema hinnangul vajalikke täiendavaid Vabariigi Presidendi institutsiooni pädevusi.⁸²

Vabariigi Presidendil puudus 13.12.1991 põhiseaduse redaktsiooni⁸³ kohaselt seaduste algatamise õigus. Artiklis “E. V. Põhiseadus?!” rõhutas Uluots, et ilma selle õiguseta on riigipeal vähem õigusi kui Riigikogu liikmel. Kuigi president pidi saama eraldi seadluste välja andmise õiguse, leidis Uluots, et president peab ka saama algatada Riigikogus seadusi. Vastasel juhul olevat arusaamatu, milleks presidendi institutsiooni Eestisse vaja on.⁸⁴

Vabariigi Presidendile antavat õigust kuulutada riigis vajadusel välja eriolukord põhjendas Uluots illustreeriva näitega, et juhul, kui Eesti-Vene piiri ääres plahvataks aatomelektrijaam ning Eesti poole liiguks radioktiivne pilv, siis peaks käitumisplani aruteluks Riigikogu kõigepealt kokku kutsuma. Sellise kiireloomulise küsimuse puhul ei pruugi aga olla piisavalt aega Riigikogu istungi läbiviimiseks. Samuti tõi Uluots välja, et juhul, kui plaanitakse presidendi institutsioonile anda kaitseolukorra väljakuulutamise õigus, on põhjendamatult jätta presidendile andmata volitus vajadusel eriolukorda välja kuulutama.⁸⁵

Riigikogu võimu ulatuse osas juhtis Uluots tähelepanu sellele, et tema hinnangul on parlamendil liiga lihtne presidendi poolt vetostatud seadust uuesti vastu võtta. Ta leidis, et selle puhul peaks olema nõutav Riigikogu koosseisu häälteenamus, mitte eelnõus kavandatud nõue saada istungil kohal olevate saadikute häälest enamus. Arvestades, et Riigikogu oli 13.12.1991 redaktsiooni⁸⁶ kohaselt otsustusvõimeline juba oma veerandi koosseisu kohalolekul, pidas Uluots vajalikuks lisaks ka otsustusvõimelise Riigikogu koosseisu kvooruminõude tõstmist. Kui põhiseaduse eelnõu kohaselt piisas 25%+1 saadiku osalusest, siis Uluots leidis, et see lävend tuleks tõsta vähemalt 50%+1⁸⁷ saadikuni. Uluots rõhutas, et esimesena nimetatud lahendus – otsustusvõime määratlemine veerandi liikmete osaluse alusel – on omane peamiselt ajalooliselt parlamentaarsetele riikidele, nagu näiteks Suurbritannia. Värskest iseseisvuse taastanud Eesti Vabariigi puhul oli Uluotsa sõnul ebaselge, milliseks

⁸² Uluots. Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991, lk 2

⁸³ PA 13.12.1991 põhiseaduse II redaktsioon, § 71. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-12-1991-ii-redaktsioon/> (16.03.2025).

⁸⁴ Uluots. Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991, lk 2.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ PA 13.12.1991 põhiseaduse II redaktsioon, § 63.

Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-12-1991-ii-redaktsioon/> (16.03.2025).

⁸⁷ See tähendab, et hääletamisel peaksid osalema vähemalt ühe saadiku võrra rohkem kui pooled Riigikogu liikmed. Näiteks 101-liikmelise parlamendi puhul tähendaks see 51 liikme osalemist hääletamisel.

võib kujuneda näiteks kodakondsuspoliitika. Seetõttu nägi ta ohtu selles, et Riigikogusse võidakse valida tegelikkuses Venemaale ustavad saadikud. Kuna Riigikogu oleks 13.12.1991 redaktsioonile⁸⁸ vastavalt olnud juba veerandi koosseisu kohaolul otsustusvõimeline, sai Uluotsa hinnangul tekkida olukord, kus Riigikogus langetavad otsuseid Eesti Vabariigile mitte lojaalsed isikud. Uluots oli seisukohal, et tema pakutud muudatused tugevdaksid presidendi võimu viisil, mis annaks riigipeale tõesema rolli seadusandliku ja täidesaatva võimu tasakaalustajana.⁸⁹

Artiklis “Kas ei või jah?” toonitas Ülo Uluots oma eelnevalt avaldatud arvamusi seoses Vabariigi Presidendi võimuga. Tema hinnangul oli Eesti Komitee liikmetel nägemus Eestist kui parlamentaarsest riigist, kus presidendil on riigijuhtimises väike roll. Ülo Uluots aga Eesti Komitee liikmete sellise väidetava nägemusega ei nõustunud, viidates, et tema hinnangul lähtuvad Eesti Komitee liikmed oma isiklikest poliitilistest ambitsioonidest.⁹⁰

Ülo Uluotsa ajakirjanduslikest sõnavõttudest joonistus välja tema eelistus Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooni võimutasandist. Uluots oli tugeva presidendivõimu toetaja. Ta taotles riigipeale tugevamat vetoõigust ning seaduste algatamise õigust Riigikogus. Ta soovis, et presidendil oleksid sama suured võimuhoovad kui Vabariigi Valitsusel ja Riigikogul.

2.2. Põhiseaduse Assamblees

2.2.1. Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooni nimetuse ja valimisega seonduv

Ülo Uluotsa arvamusi seoses Vabariigi Presidendi institutsiooniga on võimalik lugeda nii tema PA täiskogu istungitel esitatud sõnavõttudest⁹¹, PA IV teematoimkonna esimehe Peet Kase erakogus leiduvatest IV teematoimkonna protokollidest⁹² kui ka Rahvusrarhiivi fondis nr 2324 asuvatest Uluotsa poolt J. Adamsi töögrupi põhiseaduse eelnõule esitatud

⁸⁸ PA 13.12.1991 põhiseaduse II redaktsioon, § 63. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-12-1991-ii-redaktsioon/> (16.03.2025).

⁸⁹ Uluots, Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991, lk 2.

⁹⁰ Uluots, Ü. Kas ei või jah? – Päevaleht 12.02.1992, lk 2.

⁹¹ Seoses Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooniga võttis Ülo Uluots Põhiseaduse Assamblees sõna 3.-5., 8., 11., 14., 15. ja 27. istungil. Vt lähemalt: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/> (26.03.2025).

⁹² Peet Kase erakogu allikad asuvad Marge-Reet Uski valduses ning tehakse 2025. aastal kättesaadavaks Riigioiguse sihtkapitali välja töötataval Põhiseaduse Assamblee allikakogu veebilehel arvutivõrgus assamblee.riigioigus.ee. Marge-Reet Uski edastatud allikate koopiad uurimistöö autori valduses.

muudatusettepanekutest⁹³. Ajakirjanduses esitatud arvamustega võrdlemise huvides jaotatakse ka käesolevas alapeatükis Ülo Uluotsa Põhiseaduse Assamblees esitatud Vabariigi Presidendi institutsiooniga seonduvad seisukohad kaheks teemaks: Eesti Vabariigi presidendi nimetuse ja valimisega seonduv ning Eesti Vabariigi Presidendi võimuga seonduv.

Niisamuti nagu ajalehtede veergudel, toonitas Ülo Uluots ka Põhiseaduse Assamblees, et tema hinnangul peaks Eesti Vabariigi riigipea nimetuseks olema “president”. Eesti Vabariigi riigipea nimetuse osas tõi Ülo Uluots oma eelistuse esmalt välja muudatusettepanekus, mille ta esitas J. Adamsi töögrupi eelnõule 14. oktoobril 1991. Muudatusettepanekus mainis Uluots, et vastavasisulisel 4. peatüki pealkirjas ning ka kogu põhiseaduse tekstis tuleks läbivalt kasutada nimetust “president”.⁹⁴ J. Adamsi eelnõus pakuti riigipea nimetuseks terminit “riigivanem”.⁹⁵ Seejärel, 19. oktoobri 1991. aasta III ja IV Põhiseaduse Assamblee teematoimkondade ühiskoosolekul hääletas Uluots samuti Vabariigi Presidendi nimetuse poolt.⁹⁶ Põhiseaduse Assamblee täiskogu 8. istungil 26. oktoobril viitas ta Eesti Vabariigi 1920. aasta põhiseadusele⁹⁷, kus oli nimetus “riigivanem”. Uluotsa väidete kohaselt ei valitud nimetust “president” vaid seetõttu, et seda funktsiooni täitis oma põhiliste tökohustuste kõrvalt peaminister. Uluots toonitas, et presidendi institutsiooni nimetuse üle vaieldi ka 1920. aastal, kuid ka siis otsustati, et juhul, kui riigipea oleks eraldi institutsioon, peaks selle ametinimetuseks olema “president”.⁹⁸ Ülo Uluotsa tahe jäi Põhiseaduse Assamblees vastavas küsimuses ka peale, kuivõrd 13.04.1992 redaktsiooni⁹⁹ jõudis just termin “president”.

Ülo Uluots tõi muudatusettepanekus¹⁰⁰, mille ta J. Adamsi töögrupi eelnõule esitas 14. oktoobril 1991, Põhiseaduse Assamblees omalt poolt esmakordselt välja soovi, et Eesti Vabariigi Presidenti valiks rahvas. Uluotsa veendumust, et presidendi peaks valima rahvas,

⁹³ Uluots, Ü. Täiendavad ettepanekud ja märkused J. Adamsi Põhiseaduse eelnõu juurde. 27.10.1991. – Rahvusrhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16, l 78.

⁹⁴ Uluots, Ü. Parandused ja märkused J. Adamsi Põhiseaduse eelnõu juurde, 14.10.1991, lk 1. Allikas Peet Kase erakogus. Allika koopia autori valduses.

⁹⁵ J. Adamsi töögrupi põhiseaduse eelnõu. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/eelnoud/j-adamsi-toogrupi-eelnou/#jaotis-49> (16.03.2025).

⁹⁶ PA III ja IV teematoimkonna 19.10.1991 ühiskoosoleku protokoll, lk 2. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/iii-toimkond/iii-ja-iv-toimkonna-uhisistung-19-10-1991/> (16.03.2025).

⁹⁷ Asutava Kogu poolt 15. juunil 1920 a. vastuvõetud Eesti vabariigi põhiseadus, § 58, 61. – RT 09.08.1920.

⁹⁸ Uluots, Ü. 26.10.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 8. istung, äärenumber 66. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/8-istung/#kõneleja-66> (16.03.2025).

⁹⁹ PA 13.04.1992 põhiseaduse redaktsioon. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-est-est-jurist-1992-2/> (16.03.2025).

¹⁰⁰ Uluots, Ü. Parandused ja märkused J. Adamsi Põhiseaduse eelnõu juurde, 14.10.1991, lk 1. Allikas Peet Kase erakogus. Allika koopia autori valduses.

kinnitab viis päeva hiljem toimunud III ja IV teematoimkondade 19. oktoobri 1991 ühiskoosolek, kus Uluots eelmainitud variandi poolt oma hääle andis.¹⁰¹ Põhiseaduse Assamblee 11. istungil 31. oktoobril 1991 avas Ülo Uluots lähemalt oma veendumuse tagamaid. Ta mainis, et on enne istungit läbi töötanud Eesti kodanike pöördumised Põhiseaduse Assamblee poole ning tema hinnangul toetavad need 99%-liselt seda, et presidendi peaks saama valida hääleõiguslikud Eesti kodanikud.¹⁰² Uluots palus Põhiseaduse Assamblee liikmetel rahva arvamusega arvestada, tuues argumendina esile tõsiasja, et põhiseaduse eelnõu läheb lõpuks rahvahääletusele ning vajab vastuvõtmiseks rahva heakskiitu. Samuti toetus Uluots kõnealuses küsimuses ladinakeelsele ütlusele “*vox populi, vox dei*”, mis eesti keelde tõlgituna tähendab, et “rahva häälel on jumala hääle”.¹⁰³ 11. istungil otsustati siiski, et riigipea peaks valima valijameeste kogu.¹⁰⁴

Hoolimata 11. istungi hääletustulemustest tõstatas Uluots presidendi rahva poolt valimise teema ka Põhiseaduse Assamblee täiskogu 15. istungil, mis toimus 16. novembril 1991. aastal. Ka siis tugines Uluots rahva soovi argumendile, tuues välja, et talle oli laekunud rahvalt kirju, mis toetasid presidendi valimist rahva poolt.¹⁰⁵ 15. istungil toonitas Uluots, et soomeugrilaste massipsühholoogia osaks on alati olnud oma esindajaid otse valida.¹⁰⁶ Uluotsa üleskutse muuta selles küsimuses põhiseaduse eelnõu ei läinud aga ka sellel istungil läbi, kogudes 17 poolthäält ning 24 vastuhäält.¹⁰⁷

Põhiseaduse Assamblee 27. istungil, mis toimus 28. veebruaril 1992, ning millel arutati põhiseaduse rakendussätteid, kritiseeris Uluots rakendusseaduse toimkonna¹⁰⁸ muudatusettepanekut, millega sooviti anda Ülemnõukogu kõrval ka Eesti Kongressi koosseisust vähemalt viiendikule õigus seada üles omapoolne presidendikandidaat. Tema

¹⁰¹ PA III ja IV teematoimkonna 19.10.1991 ühiskoosoleku protokoll, lk 2. Arvutivõrgus:

<https://assamblee.riigioigus.ee/iii-toimkond/iii-ja-iv-toimkonna-uhisistung-19-10-1991/> (16.03.2025).

¹⁰² Uluots, Ü. 31.10.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 11. istung, äärenumber 257. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/11-istung/#kõneleja-257> (17.03.2025).

¹⁰³ Uluots, Ü. 31.10.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 11. istung, äärenumber 2. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/11-istung/#kõneleja-2> (17.03.2025).

¹⁰⁴ Juhataja (Anton, T.). 31.10.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 11. istung, äärenumber 264. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/11-istung/#kõneleja-264> (17.03.2025).

¹⁰⁵ Uluots, Ü. 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 60. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-60> (17.03.2025).

¹⁰⁶ Uluots, Ü. 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 95. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-95> (17.03.2025).

¹⁰⁷ Juhataja (Anton, T.). 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 97. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-97> (17.03.2025).

¹⁰⁸ Rakendusseaduse teematoimkond moodustati Põhiseaduse Assamblees 13.12.1991. Vt. lähemalt: Juhataja (Vahtre, L.). 13.12.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 20. istung, äärenumber 296. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/20-istung/#kõneleja-296> (26.03.2025).

hinnangul oli Eesti Kongressi näol tegemist vaid tavalise ühiskondliku organisatsiooniga, mistõttu ei oleks tohtinud neil Uluotsa hinnangul olla alust eraldi põhiseadusesse sisse kirjutatud saada.¹⁰⁹

Ajakirjanduse vahendusel esitatud Vabariigi Presidendi institutsiooniga seotud seisukohad esitas Ülo Uluots ka Põhiseaduse Assamblees. Ta toetas läbivalt riigipea nimetusena terminit “president”. Samuti toetas ta ka Põhiseaduse Assamblees kirglikult presidendi valimist rahva poolt. Seega saab tõdeda, et Ülo Uluotsa ajakirjanduses ja Põhiseaduse Assamblees avaldatud arvamused Eesti Vabariigi Presidendi nimetuse ja valimisega seoses kattusid.

2.2.2. Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooni võimuga seonduv

Vabariigi Presidendi võimuga seotud küsimused olid Ülo Uluotsa jaoks Põhiseaduse Assamblees kõige aktuaalsemad. Presidendi võimu puhul tõi Uluots enim välja pädevusi, mida ta soovis Vabariigi Presidendil näha tema hinnangul toimiva võimude tasakaalu tagamiseks. IV teematoimkonna 28. septembri 1991. aasta koosoleku protokollist ilmneb, et Uluotsa hinnangul ei piisanud, et riigipeal oleks vaid tasakaalustav roll. Ta leidis, et riigipea peab olema ka iseseisev osa seadusandlikust ja täidesaatvast võimust. Vaid sel juhul oleks riigis tagatud tõeline võimude tasakaal.¹¹⁰

28. septembri III ja IV teematoimkonna ühiskoosolekul toonitas Ülo Uluots presidendi suspensiivse vetoõiguse ja dekreedioiguse olulisust. Kehtiva põhiseaduse järgi on suspensiivse vetoõiguse puhul tegemist presidendi õigusega Riigikogu poolt vastuvõetud seadust mitte allkirjastada ning saata see Riigikogusse tagasi arutamiseks. Kui Riigikogu otsustab selle siiski vastu võtta, siis jääb presidendil üle vaid seadus välja kuulutada või saata see Riigikohtusse, tuginedes vastuolule põhiseadusega.¹¹¹

Uluotsa hinnangul oli vetoõigus vajalik, et tagada riigis võimude tasakaal. Ta toetas aruteludes esile tõusnud variantidest¹¹² presidendile kõige tugevama vetoõiguse andmist.

¹⁰⁹ Uluots, Ü. 28.02.1992: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 27. istung, äärenumber 18. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/27-istung/#kõneleja-18> (17.03.2025).

¹¹⁰ PA IV teematoimkonna 28.09.1991 koosoleku protokoll, lk 1. Dokument Peet Kase erakogus. Allika koopia autori valduses.

¹¹¹ Eesti Vabariigi Põhiseadus, § 107. – RT 1992, 26, 349.

¹¹² Nõrgema vetoõiguse pooldajad toetasid näiteks presidendi vetoõigust, mis oleks kummutatav lihthääletamusega või siis hoopis riigipeale vetoõiguse mitte andmist.

Tema hinnangul oleks võinud Riigikogu presidendi poolt vetostatud seaduse uuesti muutmata kujul vastu võtta minimaalselt rohkem kui poole koosseisu poolthääle¹¹³ olemasolul.¹¹⁴

Ülo Uluots oli eelmainitud koosolekul üks neist, kes toetas laialdast dekreedioigust. Enamus kohalviibinud III ja IV teematoimkonna liikmetest toetasid dekreedioiguse olemasolu vaid eriolukorras. Samuti leidis neist enamus, et riigipea dekreet peaks automaatselt oma kehtivuse kaotama, kui Riigikogu seda ei kinnita. Uluots leidis aga, et dekreedioigus peaks riigipeal igal hetkel olemas olema ning et Riigikogu peab riigipea dekree di eraldi kas vastu võtma, muutma või tühistama. Uluots avaldas 28. septembri 1991. aasta III ja IV teematoimkonna koosolekul parlamendi otsustusvõimelisuse küsimuses toetust 50%+1 miinimumkvoorum i kehtestamisele.¹¹⁵ Ülo Uluotsa kõrgendatud huvi Vabariigi Presidendi pädevuse vastu illustreerisid ka tema sõnavõttud Põhiseaduse Assamblee kolmandal¹¹⁶, neljandal¹¹⁷ ja viiendal¹¹⁸ istungil, mis toimusid ajavahemikus 27.09.1991 - 11.10.1991. Nendel istungitel soovis Uluots assambleele aluseelnõuks valitud eelnõusid tutvustanud ettekandjatelt täpsustavalt teada saada, kui tugeva võimuga president nendes eelnõudes ette nähtud on ning millised on eelnõude autorite arvamused presidendi eriõiguste kohta.

19. oktoobri IV teematoimkonna koosolekul hääletas Ülo Uluots Eesti Vabariigi Presidendile tugeva vetoõiguse andmise poolt. Uluots leidis, et presidendi poolt vetostatud seadust peaks Riigikogu saama muutmata kujul uuesti vastu võtta vähemalt $\frac{2}{3}$ kohaolevate saadikute poolthääle olemasolul.¹¹⁹

Põhiseaduse Assamblee 8. istungil, mis toimus 26. oktoobril, toonitas Ülo Uluots riigipeale suspensiivse vetoõiguse andmise olulisust. Samas rõhutas ta, et ei soovi presidendile absoluutset vetoõigust, mis välistaks lõplikult vaidlusaluse seaduse vastuvõtmise. Uluots leidis, et suspensiivse vetoõiguse puhul ei tohiks president saada seadust ilma põhjuse

¹¹³ See tähendaks näiteks 101-liikmelise Riigikogu koosseisu puhul 51 hääle olemasolu.

¹¹⁴ PA III ja IV teematoimkonna 28.09.1991 ühiskoosoleku protokoll, lk 3. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/iii-toimkond/iii-ja-iv-toimkonna-uhisistung-28-09-1991/> (16.03.2025).

¹¹⁵ PA III ja IV teematoimkonna 28.09.1991 ühiskoosoleku protokoll, lk 2-5. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/iii-toimkond/iii-ja-iv-toimkonna-uhisistung-28-09-1991/> (16.03.2025).

¹¹⁶ Uluots, Ü. 27.09.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 3. istung, äärenumber 59. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/3-istung/#kõneleja-59> (18.03.2025).

¹¹⁷ Uluots, Ü. 4.10.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 4. istung, äärenumber 29. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/4-istung/#kõneleja-29> (18.03.2025).

¹¹⁸ Uluots, Ü. 11.10.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 5. istung, äärenumber 10. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/5-istung/#kõneleja-10> (18.03.2025).

¹¹⁹ PA III ja IV teematoimkonna 19.10.1991 ühiskoosoleku protokoll, lk 3. Arvutivõrgus: <https://assamblee.riigioigus.ee/iii-toimkond/iii-ja-iv-toimkonna-uhisistung-19-10-1991/> (16.03.2025).

tagasi saata, vaid peaks seda saama teha vaid argumenteeritud põhjendusega. Uluotsa jaoks ei olnud tähtis vaid suspensiivse vetoõiguse olemasolu, vaid ka piisavalt kõrge miinimumkvorum, millega Riigikogu saaks presidendi poolt vetostatud seaduse uuesti vastu võtta ning selle riigipeale kinnitamiseks saata. Assamblee 8. istungil pakkus Ülo Uluots selleks kvorumiks kahte kolmandikku kohalolevatest saadikustest.¹²⁰ 27. oktoobril käsitles Ülo Uluots samuti presidendi pädevuse teemasid, taotledes oma muudatusettepanekus IV teematoimkonnale riigipeale õigust kutsuda kokku erakorraline Riigikogu istungjärg. Samuti soovis ta Eesti Vabariigi Presidendile anda õigust katkestada Riigikogu istungjärg.¹²¹

15. novembril 1991, Põhiseaduse Assamblee 14. istungil avaldas Uluots arvamust Eesti Vabariigi Presidendi instituudi võimalike lisapädevuste kohta. Uluots leidis, et nii looduskatastroofide kui ka näiteks Riigikogu ummikseisude ajal peaks riigipeal olema õigus katkestada Riigikogu istungjärg ning määrata järgmine kuupäev, millal Riigikogu uuesti kokku tuleks. Samas toonitas Uluots, et vältimaks riigipea asjatut sekkumist Riigikogu töösesse, tuleks presidendile kehtestada eriseadusega selged kriteeriumid, millal riigipea Riigikogu istungjärgu katkestada saab.¹²² Ülo Uluotsa pakkumine lükati aga Põhiseaduse Assamblee enamuse poolt tagasi.¹²³ Selles nähti liiga suurt võimalust riigipeale seada sisse diktatuurivõim.¹²⁴

Ülo Uluots käsitles presidendi võimuga seonduvaid teemasid ka Põhiseaduse Assamblee 15. istungil, 16. novembril 1991. Ta toetas seisukohta, et riigipeal peaks olema eriolukorra välja kuulutamise õigus. Seda aga olukorras, kus Riigikogu ei saaks kokku tulla. Uluots leidis, et looduskatastroofide või ka näiteks uforünnakute (*sic!*) puhul on tegemist probleemidega, mis tuleks “momentaalselt” lahendada.¹²⁵ Seadusandluse puhul toetas Uluots ka riigipea õigust seaduseelnõusid Riigikogus algatada.¹²⁶ Ta rõhutas veel kord üle suspensiivse vetoõiguse

¹²⁰ Uluots, Ü. 26.10.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 8. istung, äärenumber 137. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/8-istung/#kõneleja-137> (18.03.2025).

¹²¹ Uluots, Ü. Täiendavad ettepanekud ja märkused J. Adamsi Põhiseaduse eelnõu juurde. 27.10.1991. - Rahvusrühiv (RA) ERA.R-2324.1.16, lk 78.

¹²² Uluots, Ü. 15.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 14. istung, äärenumber 123. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/14-istung/#kõneleja-123> (18.03.2025).

¹²³ Juhataja (Anton, T). 15.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 14. istung, äärenumber 129. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/14-istung/#kõneleja-129> (18.03.2025).

¹²⁴ Taagepera, R. 15.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 14. istung, äärenumber 125. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/14-istung/#kõneleja-125> (25.03.2025).

¹²⁵ Uluots, Ü. 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 5. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-5> (18.03.2025).

¹²⁶ Uluots, Ü. 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 129. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-129> (18.03.2025).

olemasolu vajadust. Samuti toonitas ta, et Riigikogul peaks olema õigus riigipea poolt vetostatud seadus uuesti muutmata kujul vastu võtta vaid absoluutse häälteenamuse saavutamisel. Ülo Uluots oli kategooriliselt vastu poolthäälteenamuse nõudele, mis oli ette nähtud 15.11.1991 redaktsioonis¹²⁷. Ta leidis, et sel juhul oleks juba tegemist “nullvetoga”. Presidendi vetoõigust oleks Riigikogul lihtsalt liiga lihtne pareerida.¹²⁸ Ülo Uluotsa eelmainitud arvamused ei leidnud 15. istungil siiski toetust.¹²⁹ Põhiseaduse Assamblee enamus ei toetanud niivõrd tugeva presidendivõimu loomist, nagu Ülo Uluots taotles.¹³⁰

Ülo Uluots oli oma Eesti Vabariigi Presidendi võimuga ulatusega seonduvates arvamustes järjepidev. Ta toetas läbivalt assamblees kavandatavast tugevama presidendi võimu kehtestamist. Ülo Uluots leidis, et riigipeal peaksid presidendi institutsiooni rolli sisutamiseks olema kindlad võimuhoovad. Ta tähtsustas suspensiivset vetoõigust ning dekreedioõigust. Samuti soovis Uluots anda presidendile õiguse kuulutada Riigikogu suutmatuse korral välja eriolukord ning õiguse algatada seadusi. Uluotsa arvamustes esines muutlikkust vaid häälteenamuse osas, millega Riigikogu saaks presidendi poolt vetostatud seaduse uuesti muutmata kujul vastu võtta. Ta toetas eri hetkedel kas ⅔-list poolthäälteenamust või absoluutset häälteenamust. Ülo Uluots toetas Riigikogus 50%+1 miinimumkvoorumiseadmist. Kokkuvõtvalt saab järeldada, et Ülo Uluotsa arvamused Põhiseaduse Assamblees kattusid suures enamuses tema ajakirjanduses tehtud sõnavõttudega ning ta oli oma arvamuste esitamisel järjepidev.

2.3. Uluotsa seisukohad ja Eesti Vabariigi põhiseaduse lõppredaktsioon

Põhiseaduse Assamblee enamus ei nõustunud Uluotsa arvamusega riigipea rollist. Kui Ülo Uluotsa arvates oleks riigipea institutsiooni osas võinud eeskuju võtta 1937. aasta põhiseadusest, siis Põhiseaduse Assamblees sooviti riigipea institutsiooni osas 1937. aasta põhiseadusest distantseeruda. Tuginedes 1940. aasta kogemusele, nähti 1937. aasta põhiseadusest eeskuju võtmises diktatuuri tekkimise ohtu. Ülo Uluotsa hinnangul pidi

¹²⁷ PA põhiseaduse 15.11.1991 II redaktsioon, § 93. Arvutivõrgus:

<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/15-11-1991-ii-redaktsioon/> (16.03.2025).

¹²⁸ Uluots, Ü. 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 100. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-100> (18.03.2025).

¹²⁹ Juhataja (Anton, T.). 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 114, 138. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung> (18.03.2025).

¹³⁰ Näiteks võttis sellel teemal sõna PA saadik Peet Kask. Vt. lähemalt: Kask, P. 16.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 15. istung, äärenumber 104. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/#kõneleja-104> (25.03.2025).

riigipea omama eraldiseisvat täidesaatvat ning seadusandlikku võimu, et riigis valitseks võimude tasakaal.¹³¹ Ta soovis, et presidendil oleksid võimuhoovad, et moodustada Vabariigi Valitsuse ning Riigikoguga riigi valitsemises niiöelda võrdkülgne kolmnurk.¹³² Kehtivas põhiseaduses on talle määratud võimude tasakaalustaja roll ehk presidendil puudub eraldiseisev ning Vabariigi Valitsuse ja Riigikoguga võrdväärne võim.¹³³ Presidendil on piiratud poliitiline võim, esindusfunktsioon ning ta on vahekohtunik.¹³⁴ Lisaks erinevusele presidendi võimu ulatuses, ei leidnud Põhiseaduse Assamblees toetust ka Uluotsa kirglik arusaam, et Eesti Vabariigi Presidenti peaks valima Eesti rahvas.¹³⁵

Siiski jõudis mõni Uluotsa Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooniga seonduv seisukoht Põhiseaduse Assamblee koostatud lõplikku ja rahvahääletusele esitatud põhiseaduse eelnõu 13.04.1992 redaktsiooni teksti ja seeläbi ka kehtivasse Eesti Vabariigi põhiseadusesse. Kõige selgem tulemus oli riigipea institutsiooni nimetus, kuivõrd põhiseaduses kasutati lõpuks terminit “president”, mida pooldas ka Uluots.¹³⁶

Ka mõni Uluotsa poolt pakutud riigipea funktsioon jõudis muudetud kujul põhiseadusesse. Eesti Vabariigi Presidendil on 13.04.1991 redaktsiooni¹³⁷ ning ka kehtiva põhiseaduse¹³⁸ alusel suspensiivne vetoõigus. Siiski ei jõudnud lõplikesse versioonidesse Uluotsa arvamus, et presidendi vetoõigust peaks Riigikogu saama kummutada vaid absoluutse häälteenamuse või 2/3ndikulise poolthäälteenamusega. Nii 13.04.1991 redaktsioonis¹³⁹ kui ka kehtivas põhiseaduses¹⁴⁰ on see võimalik poolthäälteenamusega. Ka dekreedioigus jõudis muudetud

¹³¹ PA IV teematoimkonna 28.09.1991 koosoleku protokoll, lk 1. Dokument Peet Kase erakogus. Allika koopia autori valduses.

¹³² Uluots. Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991, lk 2

¹³³ Gramberg, M. Madise, Ü. PSK § 77/4. – Eesti Vabariigi Põhiseadus. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Iuridicum 2020, lk 704.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ Eesti Vabariigi Põhiseadus, § 79. – RT 1992, 26, 349.

¹³⁶ Vastavalt PA 13.04.1992 redaktsiooni § 77-le on Eesti Vabariigi riigipeaks Vabariigi president. Vt. lähemalt: PA põhiseaduse 13.04.1992 redaktsioon, § 77. Arvutivõrgus kättesaadav: [https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/\(25.03.2025\)](https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/(25.03.2025)).

¹³⁷ PA põhiseaduse 13.04.1992 redaktsioon, § 78 p 6, § 107. Arvutivõrgus kättesaadav: [https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/\(25.03.2025\)](https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/(25.03.2025)).

¹³⁸ Eesti Vabariigi Põhiseadus, § 78 p 6, § 107. – RT 1992, 26, 349.

¹³⁹ PA põhiseaduse 13.04.1992 redaktsioon, § 73. Arvutivõrgus kättesaadav: [https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/\(25.03.2025\)](https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/(25.03.2025)).

¹⁴⁰ Eesti Vabariigi Põhiseadus, § 73. – RT 1992, 26, 349.

kujul 13.04.1991 redaktsiooni¹⁴¹ ning seeläbi kehtivasse põhiseadusesse¹⁴². Eesti Vabariigi President saab dekreete ehk seadlusi aga välja anda vaid eriolukorras, mitte igal hetkel, nagu soovis Ülo Uluots. Uluotsa nägemus eriolukorra välja kuulutamise õigusest ei jõudnud samuti põhiseadusse. Kuigi presidendil on nii 13.04.1991 redaktsiooni kui ka kehtiva põhiseaduse alusel õigus välja kuulutada kaitseisukord sõjalise konflikti ilmnemisel, siis näiteks nakkushaiguse või looduskatastroofi ilmnemisel on see õigus antud nii 13.04.1991 redaktsioonis¹⁴³ kui ka kehtivas põhiseaduses¹⁴⁴ Vabariigi Valitsusele.

Eesti Vabariigi Presidendil on enamasti esindusfunktsioon ning nõrgad iseseisvad võimuhoovad, mis on iseloomulik parlamentaarsele süsteemile.¹⁴⁵ Suspensiivse vetoõiguse olemasolu on üsnagi tavapärane Ida-Euroopa riikides, kuid näiteks Sloveenia presidendil see õigus puudub. Presidendi poolt vetostatud seadust saab muutmata kujul vastu võtta peale Eesti ka näiteks Lätis, Rumeenias ja Ungaris. Absoluutne häälteenamus on aga vajalik näiteks Bulgaarias, Leedus, Tšehhi Vabariigis ja Slovakkias.¹⁴⁶ Dekreediõigust näiteks Läti riigipeale eraldi antud ei ole.¹⁴⁷ Leedu presidendi dekreedioigus hõlmab vaid spetsiifilisi teemasid ning ka tehtud dekreedid vajavad kehtivuseks peaministri või asjaomase ministri allkirja.¹⁴⁸ Nii Läti¹⁴⁹ kui ka Leedu¹⁵⁰ riigipeale on sõjalise konflikti ilmnemisel veidi laiem otsustusvõime antud. Samaselt Eestile kuulutab aga ka Leedus¹⁵¹ kaitseolukorra välja president, Läti riigipeal see õigus puudub. Balti riikide riigijuhtidest on eriolukorra välja kuulutamise õigus

¹⁴¹ PA põhiseaduse 13.04.1992 redaktsioon, § 109 - 110. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/> (25.03.2025).

¹⁴² Eesti Vabariigi Põhiseadus, § 109 - 110. – RT 1992, 26, 349.

¹⁴³ PA põhiseaduse 13.04.1992 redaktsioon, § 87 p 8. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/> (25.03.2025).

¹⁴⁴ Eesti Vabariigi Põhiseadus, § 87 p 8. – RT 1992, 26, 349.

¹⁴⁵ Dubrovnik, T. The Position, Election and Powers of the President of the Republic of Estonia, lk 28. – Lex Localis 2009/7, No 1.

¹⁴⁶ *Ibidem*, lk 26.

¹⁴⁷ Latvijas Republikas Saeima. The Constitution of the Republic of Latvia. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/constitution> (25.03.2015).

¹⁴⁸ Seimas. Constitution of the Republic of Lithuania, artikkel 85. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpvg&documentId=TAIS.211295&category=TAD> (25.03.2025).

¹⁴⁹ Latvijas Republikas Saeima. The Constitution of the Republic of Latvia, § 44. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/constitution> (25.03.2015)

¹⁵⁰ Seimas. Constitution of the Republic of Lithuania, artikkel 84 p 16. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpvg&documentId=TAIS.211295&category=TAD> (25.03.2025).

¹⁵¹ Seimas. Constitution of the Republic of Lithuania, artikkel 84, p 17. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpvg&documentId=TAIS.211295&category=TAD> (25.03.2025).

antud vaid Leedu presidendile¹⁵². Üldjoontes sarnanevad Eesti riigipea funktsioonid teiste sarnaste süsteemide riigipea pädevustega. Erinevused esinevad suspensiivse vetoõiguse kummutamise häälteenamuses ning kaitse- ning eriolukorraga seonduvas.

¹⁵² *Ibidem.*

3. Eesti Vabariigi kodakondsuse küsimusest

3.1. Ajakirjanduses

Eesti Vabariigi kodakondsusega seonduvaid küsimusi käsitles Ülo Uluots kahes uurimistöös analüüsitaval ajaperioodil ilmunud artiklis. Nendeks olid 3. oktoobril 1991 Läänlases avaldatud Lehte Ilvese intervjuu Ülo Uluotsaga “Uus põhiseadus peab tasakaalustama võimu”¹⁵³ ning 6. juunil 1992 Postimehes ilmunud Uluotsa artikkel “Avalik kiri”¹⁵⁴.

Ülo Uluotsaga läbiviidud intervjuus “Uus põhiseadus peab tasakaalustama võimu” väljendas ta, et on “sisemiselt lõhestunud”. Ülo Uluots tundis südames, et Eesti kodakondsuse peaksid Eesti taasiseseisvumise tagajärjel saama vaid endised Eesti kodanikud ning nende järeltulijaid. Sel juhul tulnuks aga arvestada suure muulaste arvuga riigis. Uluots nentis, et vastavalt läänemaailma vaadetele tulnuks kõigile muulastele tagada vähemalt elamisloa. Laiaulatuslik elamislubade andmine oleks loonud Uluotsa hinnangul aga kummastava olukorra, kus muulastel oleks paradoksaalsel viisil hoopis suurem vabadus kui kodanikel. Muulastele oleksid tagatud peaaegu kõik õigused, mis ka kodanikel on, kuid mõningaid kohustusi, nagu näiteks sõjaväekohustus, neile laienenud ei oleks. Uluots tõi samas vastupidise seisukohana esile, et kodakondsuse teemal ei saa mööda vaadata inimõiguste olulisusest Lääne demokraatiates, millele tuginevalt leidsid paljud välismaalased Eestis põhiseaduse koostamise ajal, et kodakondsus tuleks anda kõigile, kes sündisid ka ENSV ajaperioodil Eesti territooriumil^{155 156}.

6. juuni 1992 artiklis “Avalik kiri” andis Ülo Uluotsa omapoolse hinnangu väliseestlaste valimisõigusele. Kuigi iseenesest ei olnud Uluots vastu sellele, et väliseestlased saaksid Eesti valimistel hääletada, siis kartis ta, et see võiks luua ohtliku pretsedendi. Nimelt pelgas Uluotsolukorda, kus Eestis elavad, kuid Eesti kodakondsust mitte omavad isikud, võiksid omakorda nõuda seda, et neil oleks õigus hääletada oma emamaa valimistel. Seeläbi võinuks aga mitme saja tuhande Eestis elava isiku huvide eest seisma näiteks Moskva või Kiievi saadikud. See aga oleks andnud NSV Liidule uue viisi, kuidas Eesti riiki mõjutada. Samuti

¹⁵³ Ilves, L. Ülo Uluots: Uus põhiseadus peab tasakaalustama võimu. – Läänlane 3.10.1991, lk 1-2.

¹⁵⁴ Uluots, Ü. Avalik kiri. – Postimees 06.06.1992, lk 2.

¹⁵⁵ ENSV ajaperiood Eesti territooriumil algas NSV Liidu Ülemnõukogu VII istungjärgu otsusega võtta Eesti vastu NSV Liitu 06.08.1940 ning lõppes 20.08.1991. Vt. lähemalt Eesti NS Vabariik võeti vastu NSV Liidu liikmeks. – Postimees 07.08.1940, lk 3.

¹⁵⁶ Ilves, L. Ülo Uluots: Uus põhiseadus peab tasakaalustama võimu. – Läänlane 3.10.1991, lk 1-2.

tõi Uluots väliseestlastele valimisõiguse andmise puhul välja vastuolu 1937. aasta põhiseadusega, millega keelustati topeltkodakondus.¹⁵⁷

3.2. Põhiseaduse Assamblees

Põhiseaduse Assamblee 13. istungil, 8. novembril 1991 kritiseeris Uluots väliseestlastele topeltkodakondsuse võimaldamise vajadust, toonitades, et topeltkodakondsuse küsimuses on korduvalt leitud selle lubamatust.¹⁵⁸ Antud küsimus tõusetus I teematoimkonna põhiseaduse §-le 5 pakutud alternatiivide tõttu, millega esitati võimalused, kuidas väliseestlastele võimaldada Eesti kodakondsus.¹⁵⁹ Põhiseaduse Assamblee enamus nõustus käesoleval juhul Ülo Uluotsaga ning pakutud alternatiivid 13. istungil piisavat toetust ei leidnud.¹⁶⁰ Alternatiivide teemat käsitleti samuti 14. istungil, 15. novembril 1991 uues sõnastuses.¹⁶¹ 14. istungil oli Ülo Uluots samuti pakutud alternatiivide osas kriitiline, tuginedes siingi topeltkodakondsuse lubamatusele,¹⁶² kuid siis leidsid alternatiivid uues sõnastuses siiski Põhiseaduse Assamblee enamuse poolehoiu, kehtestades tingimusliku topeltkodakondsuse.¹⁶³

Põhiseaduse Assamblee 21. istungil, 10. jaanuaril 1992 tuli aruteluks ka küsimus, kas endistel repressiivorganite kõrgematel töökohtadel töötanud isikutel peaks olema õigus kandideerida Riigikokku või Eesti Vabariigi Presidendiks.¹⁶⁴ Uluotsa hinnangul ei tohtinud kodakondsuse olemasolul isiku õigused kuidagi piiratud olla. Samuti tähtsustas ta rahva õigust otsustada, kas näiteks hääletada kandidaat Riigikokku või mitte.¹⁶⁵ Ülo Uluots nentis, et isiklikult sooviks ta, et repressiivorganite endised ametnikud ei saaks kandideerida, kuid juriidilisest

¹⁵⁷ Uluots, Ü. Avalik kiri. – Postimees 06.06.1992.

¹⁵⁸ Uluots, Ü. 8.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 13. istung, äärenumber 74. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/13-istung/#kõneleja-74> (21.03.2025).

¹⁵⁹ Salum, V. 8.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 13. istung, äärenumber 59. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/13-istung/#kõneleja-59> (21.03.2025).

¹⁶⁰ Juhataja (Anton, T.). 8.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 13. istung, äärenumber 104. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/13-istung/#kõneleja-104> (21.03.2025).

¹⁶¹ Hänni, L. 15.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 14. istung, äärenumber 31. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/14-istung/#kõneleja-31> (21.03.2025).

¹⁶² Uluots, Ü. 15.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 14. istung, äärenumber 42. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/14-istung/#kõneleja-42> (21.03.2025).

¹⁶³ Juhataja (Anton, T.). 15.11.1991: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 14. istung, äärenumber 53. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/14-istung/#kõneleja-53> (21.03.2025).

¹⁶⁴ Jürgenson, K. 10.01.1992: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 21. istung, äärenumber 4. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/21-istung/#kõneleja-4> (21.03.2025); PA põhiseaduse 09.01.1992 XVI peatüki redaktsioon.. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/9-01-1992-xvi-peatuki-redaktsioon/> (25.03.2025)

¹⁶⁵ Uluots, Ü. 10.01.1992: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 21. istung, äärenumber 10. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/21-istung/#kõneleja-10> (25.03.2025).

küljest oleks tema hinnangul kodakondsusõiguste piiramine lubamatu.¹⁶⁶ 14. istungil hääletati aga selle poolt, et arutelu all olnud põhimõtet seoses repressiivorganite endiste ametnike kodanikuõigustega tuleks põhiseaduses kajastada¹⁶⁷. Täpsemas sõnastuses antud istungil aga kokku ei lepitud.¹⁶⁸

Ülo Uluots oli kodakondsusega seonduvatel teemadel järjepidev. Ta ei toetanud topeltkodakondsuse loomist ning kuigi ta sisemiselt soovis piirata repressiivorganite endiste ametnike õigusi, siis nii juriidilisest kui ka Lääne demokraatia vaatenurgast ei olnud see tema sõnul võimalik. Ülo Uluotsa ajakirjanduses esitatud sõnavõtted ühtisid Põhiseaduse Assamblees öelduga.

¹⁶⁶ Uluots, Ü. 10.01.1992: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 21. istung, äärenumber 61. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/21-istung/#kõneleja-61> (21.03.2025).

¹⁶⁷ Kuigi käesoleva uurimistöö uurimisobjektiks ei ole Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seadus, mille eelnõu Põhiseaduse Assamblee samuti koostas, siis mainib autor siin puhul, et Ülemnõukogu siiski Põhiseaduse Assamblee poolt esitatud põhiseaduse rakendamise seadust, kuhu tekstis mainitud põhimõtte kirja saadi, rahvahääletusele ei esitanud.

¹⁶⁸ Juhataja (Anton, T.). 10.01.1992: Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee 21. istung, äärenumber 84. <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/21-istung/#kõneleja-84> (21.03.2025).

Kokkuvõte

Käesolev uurimistöö käsitles Ülo Uluotsa seisukohti, mida ta avaldas nii ajakirjanduses kui ka Põhiseaduse Assamblees. Antud uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada, millised olid Ülo Uluotsa peamised seisukohad seoses Põhiseaduse Assamblee ning koostatava põhiseadusega analüüsitaval ajaperioodil. Uuriti, kas ja kui, siis mil määral erinesid Ülo Uluotsa ajakirjanduses avaldatud sõnavõttud tema Põhiseaduse Assamblees esitatud seisukohtadest ning mil määral jõudsid Ülo Uluotsa seisukohad põhiseaduse 13.04.1992 lõppredaktsiooni.

Ülo Uluots võttis analüüsitaval ajaperioodil enim sõna seoses Eesti Vabariigi Presidendi institutsiooniga. Ta toetas riigipea nimetuse juures terminit “president” ning leidis, et presidendi valimine peaks toimuma rahva poolt. Samuti oli Uluots tugeva presidendivõimu pooldaja. Tema hinnangul oleksid pidanud Vabariigi Valitsus, Riigikogu ning Eesti Vabariigi President olema võrdväärsete võimuhoobadega, et tagada võimude tasakaalustatus riigis. Vabariigi Presidendi institutsiooniga seondusid ka Uluotsa arvamused seoses 1937. aasta põhiseadusega, kuivõrd ta soovis riigipea institutsiooni sisustamisel just sellele tugineda. Eesti Vabariigi kodakondsuse teemal tõi Ülo Uluots välja, et ta on “sisemiselt lõhestunud”. Sisemiselt soovis ta antud küsimuses võimalikult palju Nõukogude Liidust eralduda. Näiteks endiste repressiivorganite ametnike õiguseid piirates ja ENSV perioodi ajal sündinud võõramaalastele Eesti kodakondsust mitte võimaldades. Teisest küljest, leidis ta, et nii juriidilisest küljest kui ka Lääne demokraatlike põhimõtete poolest oleksid eelmainitud otsused lubamatud.

Ülo Uluots oli oma sõnavõttudes järjepidev. Ta tugines nii ajakirjanduses kui ka Põhiseaduse Assamblees samadele põhimõtetele. Kuigi Ülo Uluots näiteks muutis oma seisukohta seoses Eesti Vabariigi Presidendi vetoõiguse kummutamise miinimumkvoorumiga, siis ei erinenud tema arvamused ajaliselt Põhiseaduse Assamblees ja ajakirjanduses. Esialgu toetas ta Põhiseaduse Assamblees absoluutset häälteenamust, seejärel $\frac{2}{3}$ koosseisuhäälteenamust ja hiljem taas absoluutset häälteenamust. Just teisel absoluutse häälteenamuse toetamise perioodil avaldas ta arvamust selle kohta ka ajakirjanduses, mis oli kooskõlas tema Põhiseaduse Assamblee sõnavõttudega.

Ülo Uluotsa seisukohad jõudsid osaliselt ka Põhiseaduse Assamblee 13.04.1992 põhiseaduse eelnõu lõppredaktsiooni. Näiteks dekreedidõiguse näol oli tegemist suure isikliku võiduga Ülo Uluotsa jaoks. Ülo Uluots toetas riigipea ametinimetuseks terminit “president”, mis samuti jõudis Põhiseaduse Assamblee 13.04.1992 redaktsiooni. Tihtipeale jäi Ülo Uluots oma ettepanekutes vähemusse ning mitmed tema mõtted jäid siiski põhiseadusest välja. Ülo Uluotsa soovis rahvale anda õiguse valida Eesti Vabariigi President. Samuti toetas ta riigipeale eriolukorra välja kuulutamise õiguse ning seadusalgatusõiguse andmist. Need regulatsioonid aga Põhiseaduse Assamblee koostatud põhiseaduse lõppredaktsiooni ei jõudnud.

Summary

The Constitutional Assembly was established to draft the Constitution of the Republic of Estonia, which had regained its independence. The Constitutional Assembly was provided for by the Supreme Council Decision of 20th August 1991. The Constitutional Assembly fulfilled the purpose of the decision of 20th August 1991 by submitting the final draft of the Constitution to the Supreme Council on 13th April 1992. The Constitutional Assembly played an important role in the restoration of the Estonian state, creating a new constitutional basis for the reconstruction of a modern state order based on legal continuity. Today's democratic society in Estonia is the result of the work of the men and women who drafted the Constitution. Despite the Assembly's crucial role, little scholarly attention has been given to the contributions of the individual members of the Assembly. Although some works compiling memoirs have been published, there is, to the best of the author's knowledge, a lack of objective, source-based analyses focusing on individual members' contributions and perceptions of the Constitution. The present research aims to change this situation by focusing on the views expressed by Ülo Uluots, the Second Vice-Chairman of the Constitutional Assembly, during the Assembly's sessions (1991-1992), both within the Assembly itself and in the press.

The structure of the research is derived from the themes of the articles published by Ülo Uluots during the period under analysis (13th September 1991 - 28th June 1992). The main sources used by the author were the opinions published by Ülo Uluots in the press. The first chapter of the research focuses on Ülo Uluots' statements in the press concerning the 1937 Constitution. The second chapter deals with Ülo Uluots' press speeches on the institution of the President of the Republic of Estonia. The third chapter of the study reflects Ülo Uluots' opinions on the question of Estonian citizenship.

The aim of the research was to answer the following three research questions:

1. What were Ülo Uluots' main views on the Constitutional Assembly and the drafting of the new Constitution in the press and the Constitutional Assembly between September 1991 and June 1992?
2. Are Ülo Uluots' statements in the press consistent with the positions he expressed in the Constitutional Assembly?

3. To what extent did Ülo Uluots' views find their way into the final drafting of the Constitution by the Constitutional Assembly on 13th April 1992 and thus into the current Constitution?

The findings confirm that Uluots' views remained consistent across different platforms, leaving a notable, albeit partial, imprint on the final constitutional draft.

Ülo Uluots spoke most about the institution of the President of the Republic of Estonia during the period under review. He wished the term "president" to be used as the title of the Head of State. He passionately supported the election of the President by the people. It was incomprehensible to him how the constitution could single out the people as the supreme authority but deprive them of the right to directly elect their own president. Ülo Uluots saw the institution of the President of the Republic as equivalent to the Government of the Republic and the Riigikogu. He considered that all three institutions should have equal power to shape constitutional law in Estonia. This was the only way, according to Ülo Uluots, to ensure a balance of power in the country. The institution of the President of the Republic was also linked to Uluots' opinions on the 1937 Constitution, as he wanted to base the institution of the Head of State on it. Ülo Uluots had conflicting emotions on the subject of the home rule of the Republic of Estonia. He wanted to distance himself as much as possible from the Soviet Union - for example, by restricting the rights of previous officials of a repressive body and by not granting Estonian citizenship to foreign nationals born during the ENSV period. However, he could not overlook the democratic views of the Western world, according to which these decisions would be unacceptable.

Ülo Uluots was consistent in his articles. He put forward the same principles both in the Constitutional Assembly and in the press. In changing his opinion, Ülo Uluots' views were reflected in both the Constitutional Assembly and the press, and there were no contradictions. For example, Ülo Uluots supported a strong veto right for the Head of State – he believed that the Riigikogu should have the right to override it only by a large majority. Initially, Uluots thought that this quorum could be a majority of the composition, then he briefly supported a $\frac{2}{3}$ majority of the composition, and finally an absolute majority again, as at the beginning. However, his statements in the press coincided with his changes of opinion in the Constitutional Assembly.

Ülo Uluots' views were also partially reflected in the final draft of the Constitutional Assembly on 13.04.1992. The right of decree, for example, was a great personal victory for Ülo Uluots. Ülo Uluots supported the term 'President' as the title of the Head of State, which also found its way into the Constitutional Assembly's drafting of 13.04.1992. Ülo Uluots was often in the minority in his proposals, and several of his ideas were nevertheless left out of the Constitution. Ülo Uluots wanted to give the people the right to elect the President of the Republic of Estonia. He also supported giving the Head of State the right to declare a state of emergency and the right to initiate legislation. However, all of the above was left out of the final draft of the Constitution by the Constitutional Assembly.

Kasutatud materjalid

Kasutatud kirjandus

1. Adams, J.; Kask, P.; Raig, I.; Vahtre, S. Mälestusi Põhiseaduse Assambleest. Presidendiraamat (toim. Toomla, R.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2002.
2. Dubrovnik, T. The Position, Election and Powers of the President of the Republic of Estonia. – Lex Localis 2009/7, No 1.
3. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Iuridicum 2020.
4. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu. Ülemnõukogu XII koosseisu 60. istungjärk (13.–16. jaanuar 1992). Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/03/YN_steno_13.-16.-jaanuar-1992.pdf (21.03.2025).
5. Eesti NS Vabariik võeti vastu NSV Liidu liikmeks. – Postimees 07.08.1940, lk 3.
6. Ilves, L. Ülo Uluots: Pooldan uut põhiseadust. – Läänlane 19.03.1991, lk 2.
7. Ilves, L. Ülo Uluots: Uus põhiseadus peab tasakaalustama võimu. – Läänlane 3.10.1991.
8. J. Adamsi töögrupi põhiseaduse eelnõu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/eelnoud/j-adamsi-toogrupi-eelnou/#jaotis-49> (16.03.2025).
9. Kasekamp, A. The radical right in interwar Estonia. London: Macmillan Press 2000.
10. Kostabi, H. (koost.). Omariiklust taastamas. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu liikmed. Tallinn: H. Kostabi 2004, lk 22–24.
11. Luts-Sootak, M., Siimets-Gross, H. Eesti õiguse 100 aastat. Tallinn: Priton 2019, lk 25–27.
12. Lõhmus, U. (koost.). Meenutusi põhiseaduse sünnist. Riigiõiguse aastaraamat 3/2022. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.
13. Made, T. Ülemnõukogu XII iseseisvuse taastajana: pildis ja sõnas. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda 2021.
14. Peep, V. (koost.) Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Tallinn: Juura, 1997.
15. Pello, R. Ülo Uluots: Meie õigustraditsioonid ulatuvad samuti sajandite taha. – Postimees 30.11.1991.
16. Pinn, V. Huvasti, Ülo! – Läänlane 24. juuli 1997.

17. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. IV toimkond. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://assamblee.riigioigus.ee/toimkonnad/iv-toimkond/> (26.03.2025)
18. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Põhiseaduse Assamblee moodustamise ja tegevusega seotud lühikronoloogia. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://assamblee.riigioigus.ee/pohiseaduse-assamblee-tegevuse-ulevaade/>
(26.03.2025)
19. Põhiseaduse Assamblee 06.12.1991 põhiseaduse redaktsioon. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/6-12-1991-redaktsioon/> (16.03.2025).
20. Põhiseaduse Assamblee 13.12.1991 põhiseaduse II redaktsioon. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-12-1991-ii-redaktsioon/> (23.03.2025).
21. Põhiseaduse Assamblee 13.04.1992 põhiseaduse redaktsioon. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/13-04-1992-redaktsioon-avaldatud-ajakirjas-eesti-jurist-1992-2/> (21.03.2025).
22. Põhiseaduse Assamblee 14.02.1992 põhiseaduse redaktsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/14-02-1992-redaktsioon/>
(21.03.2025).
23. Põhiseaduse Assamblee III ja IV teematoimkonna 28.09.1991 ühiskoosoleku protokoll. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/iii-toimkond/iii-ja-iv-toimkonna-uhisistung-28-09-1991/>
(16.03.2025).
24. Põhiseaduse Assamblee IV teematoimkonna 28.09.1991 koosoleku protokoll. Dokument Peet Kase erakogus. Allika koopia autori valduses.
25. Põhiseaduse Assamblee IV teematoimkonna 5.10.1991 koosoleku protokoll. Dokument Peet Kase erakogus. Allika koopia autori valduses.
26. Põhiseaduse Assamblee III ja IV teematoimkonna 19.10.1991 ühiskoosoleku protokoll. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/iii-toimkond/iii-ja-iv-toimkonna-uhisistung-19-10-1991/>
(16.03.2025).
27. Põhiseaduse Assamblee põhiseaduse 15.11.1991 II redaktsioon. Arvutivõrgus:
<https://assamblee.riigioigus.ee/redaktsioonid/15-11-1991-redaktsioon/> (24.03.2025).
28. Põhiseaduse Assamblee. 1. istung, 13.09.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/1-istung/>
(26.03.2025).

29. Põhiseaduse Assamblee. 2. istung, 20.09.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/2-istung/> (26.03.2025).
30. Põhiseaduse Assamblee. 3. istung, 27.09.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/3-istung/> (26.03.2025).
31. Põhiseaduse Assamblee. 4. istung, 4.10.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/4-istung/> (26.03.2025).
32. Põhiseaduse Assamblee. 5. istung, 11.10.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/5-istung/> (26.03.2025).
33. Põhiseaduse Assamblee. 8. istung, 26.10.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/8-istung/> (26.03.2025).
34. Põhiseaduse Assamblee. 11. istung, 31.10.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/11-istung/> (26.03.2025).
35. Põhiseaduse Assamblee. 13. istung, 8.11.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/13-istung/> (26.03.2025).
36. Põhiseaduse Assamblee. 14. istung, 15.11.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/14-istung/> (26.03.2025).
37. Põhiseaduse Assamblee. 15. istung, 16.11.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/15-istung/> (26.03.2025).
38. Põhiseaduse Assamblee. 19. istung, 6.12.1991–7.12.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/19-istung/> (26.03.2025).
39. Põhiseaduse Assamblee. 20. istung, 13.12.1991. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/20-istung/> (26.03.2025).

40. Põhiseaduse Assamblee. 21. istung, 10.01.1992. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/21-istung/> (26.03.2025).
41. Põhiseaduse Assamblee. 27. istung, 28.02.1992. Põhiseaduse Assamblee allikakogu. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://assamblee.riigioigus.ee/istungid/27-istung/> (26.03.2025).
42. Põhiseadus: eelnõu. – Rahva Hää! 21.12.1991, lk 3–4.
43. Pärnaste, E.; Aaskivi, Ü. (koost.). Põhiseaduse tulek. Tallinn: SE & JS 2002.
44. Riigikogu. Põhiseaduse Assamblee. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tutvustus-ja-ajalugu/riigikogu-ajalugu/pohiseaduse-assamblee/> (21.03.2025).
45. Riigikogu Kantselei, Eesti Rahvusraamatukogu. Eesti NSV / Eesti Vabariigi Ülemnõukogu XII koosseis 29.03.1990–29.09.1992. Statistikat ja ülevaateid.
46. Taagepera, R. Kui ajalugu liikuma hakkas. Mälestusi 1987 – 1991. Tartu: Ilmamaa 2022.
47. Taagepera, R. Mida Ülemnõukogu peaks Põhiseadusliku Assambleega peale hakkama? – Rahva Hää! 16.11.1991.
48. Uluots, Ü. ANNO DOMINI 1938, 1. jaanuar? – Rahva Hää! 11.04.1991, lk 2.
49. Uluots, Ü. Avalik kiri. – Postimees 06.06.1992.
50. Uluots, Ü. E. V. Põhiseadus?! – Läänlane 31.12.1991.
51. Uluots, Ü. Kas ei või jah? – Päevaleht 12.02.1992.
52. Uluots, Ü. Mida peaks ÜN hr. Rein Taageperaga peale hakkama? – Eesti Ekspress 06.12.1991.
53. Uluots, Ü. Parandused ja märkused J. Adamsi Põhiseaduse eelnõu juurde, 14.10.1991. Allikas Peet Kase erakogus.
54. Uluots, Ü. Täiendavad ettepanekud ja märkused J. Adamsi Põhiseaduse eelnõu juurde. 27.10.1991. – Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.16.
55. Usk, M.-R. Põhiseaduse Assamblee nime küsimus kui Eesti Kongressi ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu erimeelsuse lahenemise üks juhtudest. Allikas autori erakogus.
56. Vallikivi, H. Millal jõustus Eestis kehtiv põhiseadus? - Juridica 1999/7, lk 348 - 351.

Kasutatud õigusaktid

1. 1937. aasta Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 03.09.1938, 71, 590.
2. Asutava Kogu poolt 15. juunil 1920 a. vastuvõetud Eesti vabariigi põhiseadus. – RT 09.08.1920.
3. Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT 1992, 26, 349.
4. Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee reglement. Arvutivõrgus kättesaadav <https://assamblee.riigioigus.ee/pohiseaduse-assamblee-tegevuse-ulevaade/tookorraldus/> (21.03.2025).
5. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 20.08.1991. a. otsus Eesti riiklikust iseseisvusest. – RT 1991, 25, 312.
6. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 20.04.1992 otsus Põhiseaduse Assamblee poolt esitatud põhiseaduse eelnõu kohta. – RT 1992, 17, 248.
7. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 13.05.1992 otsus Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele panemise kohta. – RT 1992, 21, 291.
8. Latvijas Republikas Saeima. The Constitution of the Republic of Latvia. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/constitution> (25.03.2015).
9. Seimas. Constitution of the Republic of Lithuania, artikkel 85. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpvg&documentId=TAIS.211295&category=TAD> (25.03.2025).

Lisa 1: IV teematoimkonna esimehe Peet Kase erakogus asuvatele Ülo Uluotsa muudatusettepanekud ja IV teematoimkonna koosolekute protokollid

IV Toimikond.

Parandused ja märkused J.Adamsi Põhiseaduse eelnõu juurde.

4. Peatükk.

1. Muuta pealkiri - "President" ja kasutada kogu Põhiseaduse tekstis seda määratlust.
2. Asendada § 42 teine ja kolmas lõige järgmise tekstiga:
Vabariigi President valitakse hääleõiguslike kodanike poolt üldisel, ühtaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks järgnevaks ametiajaks.
Vabariigi Presidendiks võib valida Eesti Vabariigi kodaniku, kes on vähemalt 45 aastat vana ja elanud Eestis vähemalt 25 aastat.
Vabariigi presidendi valimise korra määrab seadus.
3. Tuua sisse uus paragrahv -
-Koos Vabariigi Presidendiga valitakse ka asepresident.
Asepresidendi valimise korra määrab seadus.
4. § 43. Vabariigi President:
 1. Esindab Eesti Vabariiki suhetes välisriikidega;
 2. Nimetab ja kutsub tagasi Vabariigi Valitsuse ettepanekul Eesti Vabariigi diplomaatilised esindajad välisriikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides ning võtab vastu Eesti Vabariiki akrediteeritud välisriikide diplomaatliste esindajate volikirjad;
 3. on Eesti Vabariigi riigikaitse kõrgeim juht ja Kaitse-nõukogu esimees;
 4. kuulutab välja Riigikogu valimised;
 5. Esitab Riigikogule peaministri kandidandi;
 6. nimetab ametisse ja vabastab ametist Eesti Vabariigi peaministri ja ministrid;

2.

7. teeb Riigikogule ettepaneku õiguskantsleri, Riigikontrolööri, Ülemkohtu esimehe ja Kaitsevägede juhataja ametisse nimetamiseks;
 8. Nimetab ametisse Vabariigi Valitsuse ettepanekul maavanemad ja Kaitsejõudude juhtkonna;
 9. nimetab Riigikohtu ettepanekul ametisse kohtunikud;
 10. Nimetab Eesti Panga nõukogu ettepanekul ametisse Eesti Panga Presidendi;
 11. Kuulutab välja Riigikogu poolt vastuvõetud seadused ja kirjutab alla ratifitseerimiskirjadele;
 12. algatab Põhiseaduse muutmist ja algatab seaduseelnõusid;
 13. seadusega ettenähtud juhtudel ja korras peatab Vabariigi Valitsuse ettepanekul kohalike omavalitsuse organite tegevuse või tunnistab nende tegevuse lõppenuks;
 14. vabastab kohtute poolt süüdimõistetud isikuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;
 15. annab Eesti Vabariigi autasusid ja aunimetusi;
 16. annab Vabariigi Valitsuse ettepanekul sõjaväelisi ja diplomaatilisi jõustmeid;
 17. kuulutab riigis välja kaitseeseisukorra, teatab sellest Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Julgeolekunõukogule ja asub täitma Kaitsejõudude Ülemjuhataja ülesandeid;
 18. algatab seaduses ettenähtud korras Riigikogu ees õiguskantsleri vastutuselevõtmise;
 19. President võtab vastu otsuseid ja annab dekreete;
7. § 47. asendada sõnad "riigikogu esimehele" sõnaga "asepresidendile".
8. Asendada § 46 järgmise tekstiga;
-Asepresidendil ei ole õigust välja kuulutada ennetähtaegseid Riigikogu valimisi ega Riigikohtu nõusolekuta keelduda seaduste väljakuulutamisest.
9. Tuua sisse uus paragrahv:
-Vabariigi President astub ametisse Riigikogu ees Eesti rahvale järgmise ametivande andmisega: " Mina, N.N. astudes rahva tahtel Vabariigi Presidendi ametisse, töotan pühalt ja

3.

vankumata kaitsta Eesti Vabariigi Põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimetega ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Vabariigi kasuks".

Vande võtab vastu Riigikohtunik.

Palun minu märkusi ja parandusi arvestada ja ma jätan oma-
le õiguse apelleerida Assamblee täiskogu ees.

14. okt. 1991. a. a

V. Uluots
O. Uluots.

Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee
IV toimekonna president ja välislepingud
koosoleku protokoll

5. oktoobril 1991.a.
kell 10.-13.00

Koosolekust võtsid osa: P.Kask, V.Kois, J.Uluots,
R.Ruutsoo ja S.Vahtra.

Päevakord:

1. 1938. aasta põhiseadus, selle kehtivus ja aluseks
võtmine põhiseaduse eelnõule, parandusettepanekud.

2. Minnang kõigile esitatud põhiseaduste eelnõudele:
argumendid ja hääletus toimekonnas.

1.

J.Uluots: 1938. aasta põhiseaduse ja teiste esitatud
põhiseaduste eelnõudele hinnangut andes tooksin analoogia
muusikast - erinevate eelnõude puhul on tegemist ühe ja sama
meloodia erinevate töötlustega. Ükskõik missuguse eelnõu me
aluseks võtame, sellega töötades ja läbi hääletades jõuame ikka
ühele tulemusele. Ma ei oska eelistada ühtegi seaduseelnõud.
J.Raidla töögrupi eelnõu on juriidiliselt kõige puhtam ja
korrektsem. Kui toimub hääletamine küsimuses missugust eelnõu
põhiseaduse koostamisel aluseks võtta, hääletan Raidla eelnõu
poolt. Rajalistide eelnõu on tasakaalust väljas, riigipeal on
vaid esindusfunktsioon. 1938. aasta põhiseadust ei saa puhtalt
aluseks võtta, ülejäänud neli eelnõu on sisuliselt
parandusettepanekud.

S.Vahtra: 1938. aasta põhiseadust rakendada praegu on
võimatu, järjepidevuse kaotamise ohtu ei ole. Muidugi tuleb
sellest lähtuda ja selle alusel edasi töötada. Arvestada tuleb
ka 50 aasta möödumist ja maailma praktikast, 1938. aasta
põhiseadust tuleb muuta. Kõik ülejäänud eelnõud lähtuvad
1938. aasta põhiseadusest. Erinevusi muidugi on. presidendi võim
on tugavamal kujul Lepsi ja Raidla eelnõus, Adamsi eelnõus on seda
rohkem vähendatud, seetõttu pooldan rohkem seda eelnõu.
1938. aasta põhiseaduse esitamine Assambleele eelnõuna on
ebakorrekne kuivõrd ta juriidiliselt kehtib.

J.Uluots: Kal Ü.Sepp, kes 1938.aasta põhiseaduse eelnõuna esitas, ütles, et see on praegusel kujul kõlbmatu ja tuleb 80% ümber teha.

R.Ruutsoo: Küsimus — vastuolust poliitikas ja juriidilises osas võtab põhiseaduse tegemisel erilise kuju. Tekib vastuolu kahes küsimuses, kas põhiseadus peab olema:

- 1) tegelikke vajadusi arvestav
- 2) juriidilise järjepidevuse alusel.

Tekib konflikt. 1938.aasta põhiseadust ei saa aluseks võtta, tegeliku töö alus peab olema teine. Rojalistide eelnõu on meeldiv katse osaleda poliitikas, Lepsi eelnõu on tervikuna juriidiliselt korrektne, lähem kui teised eelnõud, ei käsitle kõiki põhiseaduses vajalikke küsimusi, Adamsi eelnõu puudus — püüab põhiseaduses reguleerida küsimusi, mis ilmselt põhiseadusesse ei peaks kuuluma ja peaksid olema lahendatavad teiste seadustega. Pooldan Raidla töögrupi eelnõu nii sisuliselt kui ka normitehniliselt. Adamsi eelnõu ei saa aluseks võtta kuna Adams näeb riigivõimuse ohtu, ei poolda lepinguid Venemaaga. Adamsi eelnõus on valitsuse määramine, ta on teistel positsioonidel kui me valinud oleme. Kui me võtaks aluseks Adamsi eelnõu, peaksime tühistama paljud oma vastuvõetud otsused.

V.Koisi: Pooldan J.Uluotsa seisukohta — ükskõik mis eelnõu me aluseks võtame, lõpuks jõuame ikka ühele tulemusele. Ma ei eelista ühtegi eelnõud teistele. Hääletamisel hääletaksin arvatavasti Raidla eelnõu poolt.

1938.aasta põhiseadust ei saa kasutada põhivariandina, selle võib võtta rituaalselt aluseks, kuid muuta tuleb seda ikka. Tuleb valmistada ette uus põhiseadus olenemata sellest, missuguse eelnõu me aluseks võtame.

P.Kaski: Uue põhiseaduse eelnõu valmimisel võib formaalselt lähtuda 2 võimalusest:

- 1) teha muudatused 1938.aasta põhiseadusesse — võtta vastu seadus muudatuste tegemise kohta 1938.aasta põhiseadusesse.
- 2) Uus põhiseaduse redaktsioon. Uue redaktsiooni ettevalmistamine on lihtsam kui muudatuste tegemine 1938.aasta põhiseadusesse.

Kui 1938.aasta põhiseadus Assambleele esitati, oleks

pidanud esitama koos eelnõuga ka muudatused. Me võtame vastu uue redaktsiooni. 1938.aasta põhiseaduse rakendamine, tegelikult jõustamine erinevalt Leedust ei ole meil võimalik, kogu saavutatu ja riiklik konstruktsioon langeks kokku. Kõik Eesti saavutatu, näiteks diplomaatilised suhted, on toimunud praeguse võimustruktuuri alusel. Seetõttu võtan tõsiselt neid eelnõusid, mille eesmärgiks on saada uus põhiseaduse redaktsioon. Raidla eelnõu on juriidiliselt ja normitehniliselt üle teiste. Raidla eelnõuga töötamisel jõuame kiiremini vajaliku tulemuseni. Muidugi võib aluseks võtta ka mõne teise eelnõu, kuid siis me ei jõuaks nii kiiresti eesmärgile.

R.Ruutsoo: Me ei saa aluseks võtta 1938.aasta põhiseadust, selle aluseks on riigiõiguslikud konstruktsioonid, mida kasutada ei saa. Maailm on tunnistanud Eesti praegust võimustruktuuri, sisuliselt on tegemist kolmanda vabariigiga. Riigi aluseks on teine subjekt, teine territoorium ja teine elanikkond. Eesti Komitee on kogu aeg rõhutanud, et maailm ei tohi tunnistada praegusi võimustruktuure, nüüd on ta seda teinud. Sellel alusel 1938.a. Põhiseadus kehtida ei saa. Rituaalselt, lühikeseks perioodiks seda kehtestada on mõttetu.

I.Raig: Tähtis on Assamblee töövõimelisuse säilitamise küsimus juhul kui võetakse aluseks mõni teine eelnõu peale 1938.aasta põhiseaduse.

P.Kask: Kuidas arvavad toimekonna liikmed - kas põhiseaduse väljatöötamiseks võtta aluseks uus redaktsioon või arvestada ka 1938.aasta põhiseadust ja kuidas?

Ü.Uluots: 1938.aasta põhiseaduse parandusettepanekuid meile esitatud ei ole. Praktiliselt on kõik 4 eelnõud parandused 1938.aasta põhiseadusele. Rituaalselt 1938.aasta põhiseaduse kehtestamist ma ei poolda.

S.Vahtra: Loodan, et need, kes esitasid 1938.aasta põhiseaduse eelnõuna, loobuvad selle hääletusele panemisest. Ma ei toeta nostalgiat 1938.aasta põhiseaduse ümber. See on üks etapp meie põhiseaduste arenguloos, põhinormid on täiesti vastuvõetavad. Põhiküsimus seisneb riigiorganite ja ametiisikute võimu piirides. Ma ei muretsa selle üle, milline eelnõu aluseks võetakse, sellest küsimusest saab üle, sissejuhatavas osas võib

ära märkida millele tuginetakse. Rahvas võtab ju vastu uue põhiseaduse.

R.Ruutsoo: Subjektiks on rahvas, rahvas ju valib, tuleb selgitada välja kodanikkond ja tal tegutseda lasta. Tuleb eristada legitiimsust ja legaalsust. Rahvusvähemuse suhtes tuleb legaalsust arvestada. Selles mõttes 1938.aasta põhiseadus ei ole legitimeeritav.

V.Kois: Ülemnõukogu otsuses on märgitud, et Assamblee peab koostama uue põhiseaduse. Kui me soovime taastada 1938.aasta põhiseadust, peame muutma Ülemnõukogu otsust. Teen ettepaneku põhiseaduse teksti väljatöötamisel võtta aluseks 1938.aasta põhiseadus ja Raidla eelnõu.

P.Kask: Lähtume parlamendi protseduurist. Aluseks on vaja ühte teksti, mida täiendada, muuta jne. Kahte teksti aluseks võtta ei saa. See on formaalne põhjendus. Tähtis, kordan, on asjaolu, et

1) keegi ei ole esitanud eelnõu muudatuste tegemiseks 1938.aasta põhiseaduses,

2) 1938.aasta põhiseaduse võime ära märkida rakendusotsuses, sellega on juriidilise järjepidevuse probleemid lahendatud mistahes viisil.

Ma ei ole nõus, et oleme kolmanda vabariigi üles ehitanud, Eestil on elemente nii uuest riigist kui ka järjepidevuse elemente (diplomaatiliste suhete taastamine, samal ajal tunnustatakse uusi võimustruktuure).

I.Raigi: Arvestades eelkõnelejate seisukohti ja asjaolu, et Raidla viitab 1938.aasta põhiseadusele, teen ettepaneku võtta põhiseaduse koostamisel aluseks Raidla eelnõu ja käsitleda seda kui 1920. ja 1938.aasta põhiseaduse parandus- ning täiendusettepanekut. See ei ole argument, et ei ole esitatud 1938.aasta põhiseaduse parandusettepanekuid, neid võidakse veel esitada.

V.Kois: Kui me teeme viiteid, et 1938.aasta põhiseadus kehtib, võidakse kohe tekitada poliitiline segadus. Ma ei poolda ühtegi varianti, mis kutsub üles poliitilisele võitlusele.

O.Uluots: O.Sepp oma ettepanekus ütles, et 1938.aasta põhiseadus tuleb 80% ümber teha. Olen kindel, et

parandusettepanekuid ei suudeta teha.

S.Vahtre: Raidla on rõhutanud, et ta arvestab eelnenud eelnõusid ja kogu meie põhiseaduslikku praktikat. Kõige lähemal 1938.aasta põhiseadusele on A.Lepsi variant, järgneb Raidla, kõige kaugemal on Adams. Me peame tõesti otsustama, missugust eelnõud aluseks võtta, kuid ma ei ütle veel kindlalt, millise eelnõu poolt ma olen.

P.Kask: Praktiliselt Assamblee põhiülesandeks on uue põhiseaduse redaktsiooni väljatöötamine. Küsimus, kas see redaktsioon võetakse vastu, viidates 1938.aasta põhiseadusele, on sisuliselt erinev küsimus. Me võime viidata 1938.aasta põhiseadusele rakendusotsuses või preambulas.

Ü. Uluots: Olen nõus, kuid see küsimus kuulub Ülemnõukogu kompetentsi.

S.Vahtre: Olen nõus, kuid sõna redaktsioon ei ole sobiv.

Ü.Uluots: Kuna 1938.aasta põhiseadus on kaotanud oma kehtivuse, ei saa sellele viidata. Seda võib võtta eeskujuks.

I.Raig: 1) Viide peab olema preambulas, rakendusotsus võib olla põhiseaduse tekstis.

2) Lisaks Ülemnõukogu otsusele peame arvestama ka Eesti Komitee ja Assamblee seisukohtadega.

V.Kois: Ülemnõukogu ei sekku Assamblee töösse. Miks Eesti Komitee sekkub? Toetan P.Kase ettepanekut.

III toimkonna liikmed esitavad hinnangu esitatud eelnõudele.

Ü.Uluots: Raidla tekst on kõige korrektsem, puhtam. Sellega on kõige kergem töötada.

S.Vahtre: Kõige kergem on töötada A.Lepsi tekstiga, mis on juriidiliselt väga korrektne, hästi sõnastatud, ökonoomne ja lühem kui teised. Vastu räägib see, et kontseptuaalselt on tekst liiga suurepresidendivõimuga, kuid seda saab korrigeerida. Adamsi tekst on kontseptuaalselt kõige vastuvõetavam, aga kas ta on kõige parem aruteluks, pole kindel. Ta pole nii heas juriidilises keeles.

R.Ruutsoo: Adamsi tekstiga oleks raske töötada, palju detailseid ettekirjutisi, liialt reglementeeritav. Tekiksid

juriidilised vastuolud.

Lepsi tekst on juriidiliselt korrektne, kontseptuaalselt vastuvõetamatu. Raidla eelnõu on mulle küllalt lähedane, soovitan aluseks võtta ka edasitöötamise seisukohalt.

V.Kois: Ükskõik missugune eelnõu aluseks võtta. Lihtsam on võtta aluseks Raidla eelnõu.

I.Raiq: Parlamentaarse riigi ülesehitamiseks on parem aluseks võtta Raidla eelnõu, normitehniliselt on ta ka parim. Seetõttu toetan Raidla eelnõu. Võtta aluseks Raidla eelnõu, pidades seda 1938.aasta põhiseaduse uueks redaktsiooniks, milles on arvestatud ka Eestis varem kehtinud ja teiste riikide põhiseadusi.

P.Kask: Raidla töörühm on oma eelnõuga kaua töötanud, koostajateks on kõrge kvalifikatsiooniga juristid. See kõik väljendub ka eelnõus. Selles osas on Kulbokil raske võistelda, võttes aluseks 1920.aasta põhiseaduse. Kulboki eelnõu esitasin mina, see oli minu isiklik protest, kuna Ülemnõukogu Presiidium jättis registreerimata nende erakonna. Olen aru saanud, et küsimus on poliitiline. Kulboki eelnõud aluseks ei võeta, kuid kontseptuaalselt on ta mulle vastuvõetavaim - parlamentaarne eelnõu.

Adamsi eelnõu puudustest on juba räägitud, liigne detailsus, sisaldab sätteid, mis ei pea olema põhiseaduses, mulle on vastuvõetamatu säte keeld sõlmida leppeid Venemaaga.

Lepsi eelnõu on samasuunaline Raidlaga, üldmulje nõrgem, rohkem veidrusi. Veidrusi on kõigil - põhiseaduse muutmine tehakse väga raskeks. Tõenäoliselt võib tekkida vajadus muuta põhiseadust küllalt kiiresti. Parlamendis on juba praegu rühmitus, kes püüab blokeerida tööd.

1938.aasta põhiseaduse esitamine ei ole korrektselt vormistatud, pole pakutud välja muudatuste eelnõud.

V.Kois: Toetan 1938.aasta põhiseaduse väljajätmist hääletuselt, hääletada 4 variandi vahel.

Toimkonna liikmed peavad otstarbekaks, et leitaks võimalused 1938.aasta põhiseadust hääletusele mitte panna.

O.Uluots: Eelnõude konkurentsi korral ei saa 1938.aasta põhiseadus niikuinii hääletusel enam häält.

P.Kask: 1938.aasta põhiseadusele võiks viidata preambulas või rakendusotsustes, meie eesmärk on töötada välja uus redaktsioon, seetõttu ma ei pea otstarbekaks 1938.aasta põhiseadust aluseks võtta. Aluseks tuleb võtta eelnõu, mis on oluline eesmärgile - saada põhiseaduse tekst.

Toimkonnas viidi läbi hääletamine küsimuses, milline viiest esitatud põhiseaduse eelnõust võtta aluseks edasises töös.

Hääletamise tulemused:

Aluseks võtta Raidla töögrupi eelnõu - poolt viis häält, (I.Raig, Ü.Uluots, P.Kask, R.Ruutsoo, V.Kois). S.Vahtre jäi erapooletuks.

Ü.Uluots: Ma ei pea toimkonnas hääletamist oluliseks, leian, et kõigil on õigus saalis teistmoodi hääletada, kui nad seda soovivad.

P.Kask: Hiljemalt kuu aja pärast peame pikendust paluma seaduseelnõu valmimiseks. Dotan toimkonna liikmete ettepanekuid rakendusplaani kohta. Järgmiseks toimkonna koosolekuks palun kõigil ette valmistada parandusettepanekud Raidla eelnõule.

R.Ruutsoo: Teen ettepaneku kutsuda järgmisele toimkonna koosolekule eksperdid - J.Raidla või E.Truuväli.

I.Raig: Eelistan eksperdina J.Raidlat.

V.Kois ja I.Raig teevad ettepaneku muuta Assamblee töörežiimi.

P.Kask: Töö vormistuslikust küljest ei ole võimalik töörežiimi muuta. Palun komisjoni liikmetel valmistada ette järgmiseks koosolekuks parandus- ja täiendusettepanekud Raidla eelnõule.

Koosoleku juhataja

P.Kask

Protokollija

M.Kingo

Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Asaasibee
Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Riigi eelarve,
teematoimkonna ja Presidendi ning välislingute
teematoimkonna koosolek

protokoll nr. 2

Koosolek toimus 26. septembril 1991.a. Toompeal kell
12.05-15.10.

Koosolekust võtsid osat: U. Aaskivi
I. Fjuk
I. Hallaste
J. Adams
K. Kõha
T. Kabin
M. Lauristin
V. Lebedev
V. Niitsoo
J. Reinson
P. Kask
R. Ruutsoo
S. Vahtra
I. Raig
Ü. Uluots
E.-J. Truuväli
R. Lang

Ekspertid:

Kohal oli ka M. Kängo

Koosolekut juhatas P. Kask

P. Kask pani hääletusele päevakorra eelnõu, mis ka
päevakorrana kinnitati.

P ä e v a k o r d:

1. Presidendi võimade ulatus konkreetses küsimustes:

- a) vetoõigus;
- b) referendumiõigus;
- c) parlamendi laialisestamise õigus;
- d) president kaitsejõudude ülemjuhatajana.

2. Avalik või salajane hääletamine

3. Riigikogu kvorum

4. Millise hääletusreegli alusel kinnitab Riigikogu valitsuse
koosseisu või peaministri?

5. Seadusandliku algatuse õigus

6. Kas õiguskantsler või konstitutsioonikohus?

7. Tõrjekorralduslikud küsimused

8. Kohalalgatatud küsimused.

Eelnevalt otsustati veel arutada ekspertgrupp (nn.
"Raidla") põhiseaduse eelnõu tagasivõtmise võimalust juhul, kui see
muutub liialt "parlamentaarseks".

R. Lang pidas teatud juhtudel võimatuse edasist koostööd
Põhiseadusliku Asaasibee.

E.-J. Truuväli lisas, et juriidiline dokument on tervik
ja "lappina" autorite kollektiiv seda ei hakka, kuna selle all
konnatab süsteem - tervik.

Pingelises arutelus kujunes välja 3 uri seisukohta:

- 1) eelnõu aluseks võetakse tähendab ka kontseptsiooni omaks
võtmist
- 2) võetakse eelnõu aluseks ja teeme sellesse selliseid muudatusi
nagu soovime
- 3) arutame probleeme enne sisuliselt läbi ja seejärel
otsustame, millist eelnõu aluseks võtta.

Lisaks J. Adamsi mõte, et nn. "Raidla" eelnõu tuleks korjata
kogu viimase eksemplarini, kui hr. R. Lang soovib eelnõud tagasi
võtta.

1. Presidendi võimade ulatus konkreetses küsimustes:

1.1. Vetoõigus

P. Kask tõstatas probleemi, et "Raidla" eelnõu
presidendi liialt suur vetoõigus (3 palli) ning tõi ära 3 palli
süsteemi, millest hinnata presidendi vetoõiguse tugevust. 4 palli
absoluutne vetoõigus - 0 palli vetoõigus puudub.

P. Kask tegi ettepaneku toimikuna liikmena presidendile
anda vaid seaduse edasilükkamise õigus, s.t. annab tagasi
parlamentile.

1) Presidendi vetoõigus tugineb puhtalt autoriteedil. On
kummutatav enamusega parlamendis. 0 või 1 pall. I. Hallaste.

2) Pooldan piiratud voimustega riigipead - vaid
seisundifunktsioon. Ei mingit vetoõigust V. Niitsoo

3) Vetoõigust võimaldab vaid üks võimalus - kui presidendil
tekib kahtlus, et seadus pole kooskõlas põhiseadusega - J. Adams.

4) Kui presidendil võtta ära vetoõigus, tähendab see
tasakaalustava jõu puudumist 50%+1 Ü. Uluots; K. Kõha, T. Kabin,
Ü. Aaskivi.

5) Seadab parlament tagasi argumenteeritud seadused, mis ei
söödli. Parlament olnud nõus parandada, toet seda ja probleem saab
lahendatud - Ü. Uluots.

6) vetoõigus 0 palli nagu Soomes ja Prantsusmaal - I. Raig.

7) presidendil tasakaalustav jõud. Riigikogu võib saada liialt
võimukaks.

Presidendi veto kummutatav lihtsahääletusega -
S. Vahtra, R. Ruutsoo.

Ütsustati hääletada. Hääletusõigust palus ka R. Taagepera,
kes suhtles ~~hääletada~~ faksi teel. Talis anti hääletamise õigus.

a) vetoõigus 0 palli ulatuses kummutatav lihtsahääletusega.

b) vetoõigus 1 palli kummutatav pooltega valitud koosseisust.
50% + 1. I. Hallaste, Uluots, Reinson, Kõha, Ruutsoo, Aaskivi,
Kabin

c) 0 palli - ei oleks üldse vetoõigust. I. Fjuk, J. Adams,
V. Niitsoo, R. Taagepera

1.2. Referendumiõigus

Belgituse "Raidla" eelnõu seisukohast andis E.-J. Truuväli.
Eelnõu kohaselt on presidendil referendumi õigus ainult välja
kuulutada või teiste sõnadega välja öelda. Ta on selles küsimuses
vahendaja (55 101,102). Ei ole initsiatiivi õigust.

Sellela loeti see probleem lahendamatuks.

1.3. Parlamendi laialisestamise õigus.

Täpsustab E.-J. Truuväli. Kellelgi ei ole õigus "Raidla"
eelnõu kohaselt parlamendi laiali saata. Puudub subjektiivne
lõhenemise võimalus. Kõik on aga põhiseaduses ettenähtud 3 juhtu,
millal parlament on sunnitud laiali minema. Ning nende kolme
komponendi koosseisude saabumisel, kuulutab president välja
parlamendi laialisestamise.

Need kolm juhtu on "Raidla" eelnõu järgi:

- 1) parlament ei suuda tähtsajaks valitsust moodustada
- 2) parlament ei kinnita tähtsajaks eelarvet
- 3) parlamendi poolt pakutud referendum kukub läbi.

Arutelu jätkus sellegipoolest teemal, millistel juhtudel
võib president parlamendi laiali saata.
Presidendil peab olema õigus parlamendi laiali saata
valitsuskriisi tõttu - J. Adams. I. Hallaste soovitas loetleda
põhiseaduses kõik juhud, millal võib laiali saata, lisades vastava
normi.

P. Kask selgitas toimikondadele tasakaalustatud ja
tasakaalustatuna süsteemide olemust ja vahetkordi saalina
praktikas, millele järgnes Ü. Uluotsa protest. Protesti tisu oli
järgmine: "P. Kask kuritarvitab koosoleku juhataja positsiooni ja
loeb kohalolijatele ettevajalikkus loengut. Eelneva P. Kase selgituse
pinnalt süüdistas J. Adams P. Kaski ja R. Taagepera desinformatsiooni
levitamises leides, et saalinas ei ole riiki, kus valitsus saaks
parlamendi laiali saata.

P. Kask arvas, et Rootsis ja Kanadas on see võimalik.
E.-J. Truuväli selgitas veelkord, et "Raidla" eelnõu
pinnalt ei saata kogu parlamendi laiali.

M. Lauristin leidis, et võrdluse aluseks peab võtma
reaalse poliitilise süstemi. Ei saavat end võrrelda Rootsiiga.
Lähimad 10 aastat tuleb õppida enda vigade parandamise meetodist.

1.4. President kaitsejõudude ülemjuhatajana.

Kuna "Raidla" eelnõu järgi on presidendil ülemjuhatajana
sümboolne roll, siis seda toimikond ei vaidlustanud.

Eriarvamusele jäi J. Adams, kuna tema arvates pole veel
selge, mida see mõistame presidendi all, kas tähendatava võimu juhti
või riigipead.

1.5. Dekreedisõigus.

P. Kask püstitas küsimuse, kas presidendil võib olla üldse
dekreedide andmise õigus. Kui jah, siis kas ainult eriolukorras,
või ka normaaliolukorras.

Arutelu toimus dekreedisõiguse vajalikkuse üle üldse ja
dekreedisõiguse pooldajate vahel juhtude üle, millisel puhul ja mis
korras seda õigust president võiks kasutada.

Arutelu tuli välja 4 küsimust, mille kohta P. Kask palus
ka toimekonnaliikmeid hääletada.

1.5.1. Kas eriolukorras ja tavalises olukorras
dekreedisõigus on erinev?

a) Hallaste, Niitsoo, Adams, Vahtra, Kõha, Reinson, Lebedev,
Aaskivi, Kabin, Kask - arvasid, et on erinev

b) Fjuk arvas, et peab olema eraldi sätestatud

c) Uluotsa arvates ei ole neil olukordadel mingit vahet.

1.5.2. Kas tavalisest olukorras on dekreedisõigust?

a) Hallaste, Fjuk, Niitsoo, Kask, Taagepera - ei

b) Kabin, Vahtra, Uluots, Reinson - on

c) Aaskivi - piiratud õigus.

1.5.3. Kas eriolukorras on dekreedisõigust?

a) Hallaste, Fjuk, Uluots, Kõha, Vahtra, T.
Reinson, Lebedev, Aaskivi, Kabin - on

b) Adams - ei ole seisukohta

c) Niitsoo - ei

d) Kask - on, oos kaasallkirjadega.

1.5.4. Kas presidendi dekreet koostab kohtivuse kui ei
kinnitata hiljem parlamendi poolt?

a) Hallaste, Fjuk, Niitsoo, Adams, Vahtra, Kõha, Ruutsoo,
Aaskivi - jah.

b) Uluots, Lebedev - toetavad "Raidla" eelnõu varianti

c) Kask - ei, Riigikogu peab aktiivselt selle tõhistama.

2. Avelik või salajane hääletamine.

2.1. Erapooletus.

Erapooletuse instituti pooldasid - Hallaste, Fjuk, Niitsoo, Adams, Uluots, Reinson, Vahre, Ruutsoo. Erapooletuse vastu oli Koka, Aaskivi, Kask.

2.2. Avelik võisalajane hääletamine.

Leiti, et see on kodukorra probleem, mis tuleb fikseerida seaduse tasemel. Avalikkuse instituti põhiseadusest välja jätta ei oleks enamus, v.a. Koka, Ruutsoo, Kask.

3. Riigikogu kvorum

P.Kask tõstatas probleemi.

Enamuses demokraatlikes süsteemides ei nõuta kvalifitseeritud poolt parlamendis kõiguste otsustamisel. Tuliaks kohale kui asi huvitab. P.Kask tegi ettepaneku vähendada kvorumi 1/4 või 1/3.

a) Kvorumit vähendamist pooldasid põhimõtteliselt I. Hallaste, Koka, Aaskivi.

b) 50% + 1 valitud saadikutest - Uluots, Reinson, Vahre, Lebedev.

c) 1/4 - Niitsoo, Käbin, Kask

d) 1/3 - Ruutsoo, Lauristin

e) Lisaks esitati kvorumit allavähendades nõudele tingimus, et toetusrõhkus oleks paigas - Käbin, Koka, Lauristin, Adams.

4. Millise hääletusreegli alusel kinnitab Riigikogu valituse koosseisu või peaministri?

P.Kask probleemi püstituse järel lisas I. Hallaste, et sellisel õhkoosolekul arutati antud küsimust ja kas on mõtet seda veelkord teha.

P.Kask selgitas, et hääletusreeglit ei ole arutatud ning et reegel võiks olla selline, mis lasks seadustada nn. vähemusvalitsust.

Hääletusele tolmakonnas pandi järgmised variandid:

1. Absoluutne enamuse reegel

2. Liithääletuse enamuse reegel

3. Teeni-Roostsi variant - negatiivne absoluutne enamus.

a) Absoluutse enamuse poolt olid - Uluots, Reinson

b) Liithääletuse poolt - Hallaste, Fjuk, Niitsoo, Adams, Koka, Ruutsoo, Aaskivi, Lauristin, Käbin.

Kuna 3 variandi poolt oli Kask ning Taagepera, siis andis

P.Kask oma hääle 2 variandi kasuks.

Hääletusele seati ka küsimus, kas teostatakse voorude kaupa hääletamist kus on erinevad reeglid?

Seda ei pooldanud tolmakondade enamus, v.a. Uluots.

Lõpuks hääletati lahendamaks seline vaidluse objekt sellel küsimusel, kumba kinnitatakse parlamendi poolt, kas valitsust või peaministrit?

Valituse kinnitamist pooldasid Hallaste, Niitsoo, Koka, Lauristin, Käbin.

Ol peaministri kinnitamist pooldasid Fjuk, Adams, Uluots, Ruutsoo, Aaskivi, Kask, Taagepera.

Koosoleku juhataja P. Kask

Protokollis H. Sibul

Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee
IV tolmakonna Vabariigi president.
välislepingud koosoleku protokolli

Koosolek toimus 28. septembril 1991.a. Toompeal
kell 10 - 12.00

Koosolekult võtsid osa:

P. Kask I. Raig
V. Kois J. Adams
S. Vahre R. Leig
O. Uluots

Koosolekut juhata P. Kask

O. Uluots: Leian, et tolmakonnad võiksid olla konsultatiivsed, nad ei pea vastu võtma hääletamisega otsuseid. Räägin eelmisest III ja IV tolmakonnas õhisistungist.

Teen ettepaneku arutada õhisistungil veel kord III ja IV tolmakonnas 21. septembri õhisistungi päevakorda, et selgitada välja meie tolmakonna kõigi liikmete arvamus ja kujutada välja tolmakonna õhine platvorm ja anda sõna ka R. Leigile kui õhele Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu autorile.

I. Raig: Toetan O. Uluotsi.

R. Ruutsoo: Teen ettepaneku võtta tolmakonnas seisukoht ka A. Lepsi esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu suhtes.

Toimikond otsustas: Arutada koosolekul 21. septembri 1991.a. III ja IV tolmakonna õhisistungi päevakorda. Tänaõhisistungil A. Lepsi esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu mitte arutada kuna tolmakonna liikmed pole jõudnud veel eelnõu tekstiga täielikult tutvuda.

1. Riigikorralduse põhimõtted.

O. Uluots: Minu jaoks on autoriteediks 1938.a. Põhiseadus, sest leiame eeslihtele vajalik valitsusisvõrre. Meie püüame põhiseadusega teha erinevate seade demokraatiat. Ma ei poolda eelmise õhisistungi seisukohta, et Eesti peaks olema parlamentaarne vabariik, kus presidendil on tasakaalustav oia Riigikogu ja Valituse vahel ilma iseseisva seadusandliku ja täidesaatva võimuta.

I. Raig: Vastupidiselt O. Uluotsale toetan eelmise õhisistungi seisukohta. Pooldan parlamentaarset vabariiki presidendil tasakaalustava oiaõga ilma seadusandliku ja täidesaatva võimuta. Samas ei oska ma sõlda reservatsioonid kuidas presidenti valitakse.

R. Leig: Seaduseelnõu autoritest ei toeta keegi

parlamentaarset süsteemi, arvan, et seaduseelnõu autorid ei osale parlamentaarset süsteemi väljatöötamisel. Me lühisime eelnõu väljatöötamisel 1938.a. Põhiseadusest, mille väljatöötamine oli pikaajaline protsess, kus kaasati palju autoriteetseid juriste. Seaduseelnõu 5-4 on fikseeritud tasakaalustatuse printsiip. Kõne alla võib tulla presidendil kompetentsi piiramine. Presidendi volitused on sellised, mis väljastavad nende eeslase delegaerimine võimaluse.

2. Kelle poolt valitakse president.

O. Uluots: Rahvas valib presidendit.

V. Kois: Pakun kaks varianti:

1) Rahvas
2) Mitte parlamendi poolt. Mõten siinkohal analoogiat Saksaamaaga. Mõlemad variandid sobivad.

I. Raig: Perspektiivis peab valima rahvas, praegu aga riigikogu ja omavalitsuste esindused.

S. Vahre: Rahvas.

R. Ruutsoo: Pooldan analoogiat Saksaamaaga.

P. Kask: Olen parlamentaarne süsteemi poolt.

3. Riigikogu koia

O. Uluots: Üks koda.

S. Vahre: Kaks koda. Ka Riigikogu vajab tasakaalustatust, kuid ma ei oska praegu sõlda teine koja baasi.

O. Uluots: Kui me võtame presidendilt ära suspensiivse vetoõiguse, tuleb kõne alla teine koda. Probleem, mis alusel seda luua.

R. Taagepera: Seisukoht: (esitatud kirjalikult, protokollile lisatud). On parlamentaarne vabariigi poolt, kus presidendil valib riigikogu. Riigikogu on õhekojaline. R. Taagepera leiab, et ei saa lühutada vaid Eesti minevikust, tema arvamus aluseks on õlemasiline kogemus.

I. Raig: Pooldan õhekojalist Riigikogu ervestades Eestiõhekojalist väikest ja Põhijumade kogemust. Kui Riigikogu valitaks 3 aastaks, peab ta olema ainult õhekojaline.

P. Kask: Nõustun õhekojalisusega. Kodade arv sõltuv presidendivõimu ulatusest. Kui presidendil on vetoõigus, pole teisel kojat mõtet.

R. Ruutsa: Olen kategooriliselt teise koha vastu. Pooldan üheksajalist Riigikogu.

A. Riigikogu valituse aeg:

U. Uluots: Lõhtun kogemustest, et 3 a. on liiga lühike aeg. Pooldan 4 aastat.

V. Kõis: 4 a.

L. Raig: 4 a.

J. Adams: 4 või 5 a.

R. Ruutsa: 4 a.

S. Vahtra: Jään praegu 3 aasta juurde. Poliitikute ja Riigikogu liikmete kaader on alles kujunemas, selle väljakujunemine võtab aega.

R. Taagepera: (kirjalikult) pooldab 4 või 5 aastat. Soovitan ühtlustada riigikogu ja presidendil valituse tähtaega.

P. Kask: Jään 3 aasta juurde. Stabiilne aeg, ei liiga lühike ega liiga pikk valituse tähtaeg. 3 aastat on ka näiteks Rootsis.

R. Lang: Meie eelnõus on ka 4 aastat. Maailmapraktikas on mindud üle veidi lühematele tähtaegadele, kuid leiame, et seda võivad endale lubada vaid rikkad riigid.

J. Adams: Tuletan siinkohal meelde, et Eesti suurim erakond ERSP on üles ehitatud ilma rahalise toetuseta.

S. Valituse moodustamise kord

R. Taagepera ei poolda üldse riigikogu poolt kinnitamisvõimalust.

U. Uluots: Konsulid ja peaministri kandidaadid määrab president. Peaministri kinnitab Riigikogu. Valitsusjuht peab andma parlamendile kes valitsusvande.

V. Kõis: Meil ei ole parteide vahelist usaldust, seepärast toetan ranget mehhanismi, kus president nimetab Riigikogu valimistulemuste põhjal peaministri kandidaadi, Riigikogu kinnitab valitsuskabineti.

L. Raig: President nimetab konsultatsioonide tulemusel peaministri, kes moodustab kabineti. Riigikogul on umbusaldusvõimalus. Meie eesmärgiks on efektiivne valitsus.

J. Adams:

1. Riigipea nimetab peaministri. Sel juhul on sobiva isiku väljavalimine lihtsam.

2. Kui tekib erakondlik killustumine, kuulub kabineti moodustamine peaministri kompetentsi. See on peaministri privileeg, kuid vajalik on parlamendi kinnitus.

3. Parlamendil peab olema võimalus avaldada umbusaldust.

R. Ruutsa: Pooldan varianti, et president esitab peaministri kandidaadi Riigikogule kinnitamiseks. Valitsuskabineti kinnitab president. Sellisel juhul ei ole valituse kukkumisel vaja eraldi hääletust. Valitsus võib parlamendi laiali saata, see looke tasakaalustatuse.

S. Vahtra: Pooldan sama varianti. Valitsuskabineti moodustaks peaminister. Kinnitaks president.

P. Kask: President nimetab konsultatsioonide tulemusel peaministri, kes moodustab kabineti. Riigikogul on umbusaldusvõimalus. Kui nimetatud kord ei leia toetust, toetan varianti, kus president esitab peaministri kandidaadi Riigikogule kinnitamiseks. Valitsuskabineti kinnitab president. Sellist valituse moodustamise korda kavatatakse pooltel juhtudel praktikas. Olen vastu variandile, kus president nimetab Riigikogu valimistulemuste põhjal peaministri kandidaadi ja Riigikogu kinnitab valitsuskabineti. Maailma praktikas ei tarvitata kabineti kui terviku kinnitamist, kuna see nõrgendab valitsust, suurendab valitsuskriisi tekkinis võimalust ja on veel palju teisi põhjuseid. Kui me tahame ühtset valitsust, peab olema peaministril kabineti moodustamise õigus.

U. Uluots: Argumenteeriksin oma seisukohta. Lõhtun tegelikult olukorrast. Eestis on praegu palju parteisid. Kui mõnd president alustab läbirääkimisi parteidega, et leida peaministri kandidaat, jagatakse ära portfelliid, loetakse ka peaministri kandidaat. Sellepärast ma ei taha, et ta läheb kinnitamisele parlamendis, kuid valitsus peab andma ametivande kas parlamendile või presidendile.

R. Lang: Eelnõus on peaministri kandidaadil oma meeskonna valimisel vabadus. Parlament annab volitused, et fikseerida ära vähemusvalituse moodustamise võimalus. Tähtis on anda siin parlamendile nõuandvus. Riigikogu umbusaldusvõimalus võib jääda. Nii tekibki tasakaalumeeniam.

Komisjoni liikmed hääletasid järgmisi valituse moodustamise kordseid:

1. President nimetab Riigikogu valimistulemuste põhjal peaministri kandidaadi, Riigikogu kinnitab valitsuskabineti.

2. President esitab peaministri kandidaadi Riigikogule kinnitamiseks. Valitsuskabineti kinnitab president.

3. President nimetab konsultatsioonide tulemusel peaministri, kes moodustab kabineti. Riigikogul on umbusaldusvõimalus.

U. Uluots: Variant 2

V. Kõis: Variant 1

L. Raig: Variant 3. Kui see ei saa enamust, siis variant

R. Ruutsa: Variant 2

S. Vahtra: Pooldan varianti 2.

J. Adams: Variant 1.

P. Kask: Variant 3, kui see ei saa enamust, siis variant

2. Riigikogu liikme, kes täidab valitsusliikme kohuseid, tegevuse reatamine Riigikogus. Tema asemale astub asendusliige.

V. Kõis: Ei poolda asendusliiget.

U. Uluots: Olen nõus.

J. Adams: Küsimuse lahendamine on eel hääletusmeetodist. Pakun asendust kui on proportsionaalsed valimised.

L. Raig: Olen asenduse poolt.

7. Kui seaduseelnõu, mida valitsus esitab usaldusega, lõhkab Riigikogu poolt tagasi, loetakse umbusaldusavaldus vastuvõetaks.

R. Lang: Valitsus võib nõuda hääletamist, siis hääletatakse kohe. Seostada usaldusega saab vaid valitsus, siis on see umbusaldushääletus.

P. Kask ja U. Uluots: Oleme nõus juristide esitatud Põhiseaduse eelnõus selles küsimuses.

R. Lang: Kui valitsus sõnaselgelt seostab seaduseelnõu tegasilekkanise umbusaldusega, siis on hääletamine üks.

P. Kask: Enne sõnaselgelt Prantsusmaal ei lastud valituse eelnõusid lihtsalt läbi. Siis mõeldi välja see punkt - eelnõude tegasilekkanise seoti umbusalduse avaldamisega.

R. Lang: Valitsus peab eelnõu esitamisel ütleva, et ta seob küsimuse lahendamise umbusalduse avaldamisega - eelnõus 894.

J. Adams: Peaminister peab ütleva, et kui te eelnõud vastu ei võta, valitsus lahku.

8. Peaministri koostöökul teta agenda minister peab saama kinnituse volitusteks täita peaministri kohused presidendilt.

U. Uluots: Meil peaks olema asepeaministri institutsioon, kus asepeaminister läheb ka valimisele. Isakordne volitus andmine on nõuandvus. Peaministril peab olema alaline asetäitja, võib olla ka kaks asetäitjat. See ei ole põhiseaduslik küsimus, võib reguleerida seaduses valitusest.

R. Lang: Eelnõus on see 8-96. Olen nõus, et see küsimus peab olema reguleeritud seaduses valitusest.

Toimkonna otsus: Antud küsimus ei pea olema reguleeritud Põhiseaduses, võib olla seaduses valitusest.

9. Erakondlik tegevus parlamendis peab saama põhiseaduslikud garantiid.

R. Lang: Me ei pea otsesteks garantiide sisseviimist Põhiseadusesse, seda on raske Põhiseaduses formuleerida.

U. Uluots: See ei ole Põhiseaduse küsimus

L. Raig: Põhiseaduses peaks olema viide erakondade seadusele, mis reguleeriks seda küsimust.

J. Adams: Kodanike põhisõiguste peatõkis võib olla reguleeritud ka garantiid erakondadele.

Toimkonna otsus: Põhiseaduses peab olema viide seadusele, mis reguleerib erakondliku tegevust parlamendis. Komisjon arutab järgneva III ja IV toimkonna Ohisistungi plevakorda (plevakord lisatud protokollile).

U. Uluots: Olen plevakorraaga nõus.

L. Raig: Tähtis on küsimus, kas Põhiseaduse koostamisel lähtutakse parlamentaarset seisukohta või ei. Mis juhtub siis, kui juristide Põhiseaduse eelnõu võetakse aluseks, aga eelnõu muutub arvutuse hilisus tundumise. Põhiseadusest ei ole ka on vaja uut Põhiseaduse teksti parlamentaarset aspektist lähtudes. Autorid teatavad, et võtavad sel juhul eelnõu tagasi. Ohisistungil tuleb sellest probleemist alustada.

Toimkonna otsus: Ohisistungil arutada plevakorra esimese punktina eelnõu tagasivõtmise küsimust. Ohisistungit võiks juhata P. Kask.

Koostöökul juhataja
Protokollia

P. Kask
M. Kingo

Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee
IV toimekonna Vabariigi president,
välislepingute koosseisliku protokoll

Koosolek toimus 28. septembril 1991.a. Toompeal
kell 10 - 12.00

Koosolekust võtsid osa:

P. Kask I. Raig +
V. Kõis J. Adams
S. Vahtra R. Lang -
O. Uluots -

Koosolekut juhatas P. Kask

O. Uluots: Leian, et toimekonnad võiksid olla konsultatiivsed, nad ei pea vastu võtma hääletamisega otsuseid. Räägin eelmisest III ja IV toimekonnaga ühisistungist. Teen ettepaneku arutada täna koosolekul veel kord III ja IV toimekonnaga 21. septembri ühisistungil pöörakorda, et selgitada välja meie toimekonna kõigi liikmete arvamus ja kujundada välja toimekonna ühine platvorm ja anda sõna ka R. Langile kui ühele Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu autorile.

I. Raig: Toetan O. Uluotsa.

R. Ruuts: Teen ettepaneku võtta toimekonnal seisukoht ka A. Lepsi esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu suhtes.

Toimekond otsustas: Arutada koosolekul 21. septembri 1991.a. III ja IV toimekonna ühisistungil pöörakorda. Täna koosolekul A. Lepsi esitatud Eesti Vabariigi Põhiseaduse eelnõu mitte arutada kuna toimekonna liikmed pole jõudnud veel eelnõu tekstiga täielikult tutvuda.

1. Riigikorralduse põhimõtted

O. Uluots: Minu jaoks on autoriteetide 1938.a. Põhiseadus, omati leida eestlastele vajalik valitsemisvorm. Meie põlve põhiseadus on tulla erinevate maade demokraatide. Ma ei poolda eelmise ühisistungil seisukohta, et Eesti peaks olema parlamentaarne vabariik, kus presidendil on tasakaalustav osa Riigikogu ja Valitsuse vahel ilma iseseisva seadusandliku ja täidesaatva võimuta.

I. Raig: Vastupidiselt O. Uluotsale toetan eelmise ühisistungil seisukohta. Pooldan parlamentaarset vabariiki presidendil tasakaalustava osaga ilma seadusandliku ja täidesaatva võimuta. Samas ei oska ma öelda reservatsioonid kaudselt presidenti valitakse.

R. Lang: Seaduseelnõu autoritest ei toeta keegi

parlamentaarset süsteemi, arvan, et seaduseelnõu autorid ei osale parlamentaarse süsteemi väljatöötamisel. Me lähtusime eelnõu väljatöötamisel 1938.a. Põhiseadusest, mille väljatöötamine oli pikaajaline protsess, kus kaasati palju autoriteetseid juriste. Seaduseelnõu 3-4 on fikseeritud tasakaalustatuse printsiip. Kõne alla võib tulla presidendil kompetentse piiramine. Presidendi volitused on sellised, mis võimaldavad nende edasise delegeerimise võimaluse.

2. Kelle poolt valitakse president.

O. Uluots: Rahvas valib presidendid.

V. Kõis: Pakun kaks varianti:

- 1) Rahvas
- 2) Mitte parlamendi poolt. Mõlen siinkohal analoogiat Saksamaaga. Mõlemad variandid sobivad.

I. Raig: Perspektiivis peab valima rahvas, praegu aga riigikogu ja omavalitsuste esindused.

S. Vahtra: Rahvas.

R. Ruuts: Pooldan analoogiat Saksamaaga.

P. Kask: Olen parlamentaarse süsteemi poolt.

3. Riigikogu kojad

O. Uluots: Oks koda.

S. Vahtra: Kaks koda. Ka Riigikogu vajab tasakaalustatust, kuid ma ei oska praegu öelda teise koja baasi.

O. Uluots: Kui me võtame presidendilt ära suspensiooni vetoõiguse, tuleb kõne alla teine koda. Probleem, mis alusel seda luua.

R. Taagepera: Seisukohti: (esitatud kirjalikult, protokolli lisatud). On parlamentaarne vabariik poolt, kus presidendil valib riigikogu. Riigikogu on ühekojaline. R. Taagepera leiab, et ei saa lähtuda vaid Eesti minevikust, tema arvamus aluseks on ühenaoline kogemus.

I. Raig: Pooldan ühekojalist Riigikogu arvestades Eesti suhtelist väikust ja Põhjamaade kogemusi. Kui Riigikogu valitakse 3 aastaks, peab ta olema ainult ühekojaline.

P. Kask: Nõustun ühekojalisusega. Kodade arv sõltub presidendivõimu ulatusest. Kui presidendil on vetoõigus, pole teisel kojalt mõtet.

3

R. Ruuts: Olen kategooriliselt teise koja vastu. Pooldan ühekojalist Riigikogu.

4. Riigikogu volituste aeg:

O. Uluots: Lähtun kogemustest, et 3 a. on liiga lühike aeg. Pooldan 4 aastat.

V. Kõis: 4 a.

I. Raig: 4 a.

J. Adams: 4 või 5 a.

R. Ruuts: 4 a.

S. Vahtra: Jään praegu 3 aasta juurde. Poliitikute ja Riigikogu liikmete kaader on alles kujunemas, selle väljakujunemine võtab aega.

R. Taagepera: (Kirjalikult) pooldab 4 või 5 aastat. Soovitab ühtlustada riigikogu ja presidendil volituste tähtaega.

P. Kask: Jään 3 aasta juurde. Stabiilne aeg, ei liiga lühike ega liiga pikk volituste tähtaeg. 3 aastat on ka näiteks Rootsis.

R. Lang: Meie eelnõus on ka 4 aastat. Maailmapraktikas on mindud üle veidi lühematele tähtaegadele, kuid leian, et seda võivad endale lubada vaid rikkad riigid.

J. Adams: Tuletan siinkohal meelde, et Eesti suurim erakond ERSP on üles ehitatud ilma rahalise toetuseta.

5. Valitsuse moodustamise kord

R. Taagepera: ei poolda üldse riigikogu poolt kinnitamise võimalust.

O. Uluots: Konsulid ja peaministri kandidaadi määrab president, peaministri kinnitab Riigikogu. Valitsusjuht peab andma parlamendile ees valitsusevande.

V. Kõis: Meil ei ole parteide vahelist ümaldust, seepärast toetan rangelt mehhanismi, kus president nimetab Riigikogu valimistulemuste põhjal peaministri kandidaadi, Riigikogu kinnitab valitsuskabineti.

I. Raig: President nimetab konsultatsioonide tulemusel peaministri, kes moodustab kabineti. Riigikogu on umbusaldusvõimalus. Meie eesmärgiks on efektiivne valitsus.

4

J. Adams:

1. Riigipea nimetab peaministri. Sel juhul on sobiva isiku väljavalimine lihtsam.

2. Kui tekib erakondlik killustumine, kuulub kabineti moodustamine peaministri kompetentsi. See on peaministri privileeg, kuid vajalik on parlamendi kinnitus.

3. Parlamendil peab olema võimalus avaldada umbusaldust.

R. Ruuts: Pooldan varianti, et president esitab peaministri kandidaadi Riigikogule kinnitamiseks. Valitsuskabineti kinnitab president. Sellisel juhul ei ole valitsuse kukkumisel vaja eraldi hääletust. Valitsus võib parlamendi laiali saata, see loob tasakaalustatuse.

S. Vahtra: Pooldan sama varianti. Valitsuskabineti moodustaks peaminister. Kinnitaks president.

P. Kask: President nimetab konsultatsioonide tulemusel peaministri, kes moodustab kabineti. Riigikogu on umbusaldusvõimalus. Kui nimetatud kord ei leia toetust, toetan varianti, kus president esitab peaministri kandidaadi Riigikogule kinnitamiseks. Valitsuskabineti kinnitab president. Sellist valitsuse moodustamise korda kasutatakse pooltel juhtudel praktikas. Olen vastu variandile, kus president nimetab Riigikogu valimistulemuste põhjal peaministri kandidaadi ja Riigikogu kinnitab valitsuskabineti. Maailma praktikas ei tarvitata kabineti kui terviku kinnitamist, kuna see nõrgendab valitsust, suurendab valitsuskriisi tekkinise võimalust ja on veel palju teisi põhjuseid. Kui me tahame ühtset valitsust, peab olema peaministri kabineti moodustamise õigus.

O. Uluots: Argumenteeriks oma seisukohta. Lähtun tegelikult olukorrast. Eestis on praegu palju parteisid. Kui nüüd president alustab läbirääkimisi parteidega, et leida peaministri kandidaat, jagatakse ära portfelliid, leitakse ka peaministri kandidaat. Sellepärast ma ei taha, et ta läheb kinnitamiselle parlamendile, kuid valitus peab andma ametivande kas parlamendile või presidendile.

R. Lang: Eelnõus on peaministri kandidaadi oma meeskonna valimisel vabadus. Parlament annab volitused, et fikseerida ära vähemusvalitsuste moodustamise võimalus. Tähtis on anda siin parlamendile sõnaõigus. Riigikogu umbusaldusvõimalus võib jätkuda. Nii tekibki tasakaalusehhoonism.

Komisjoni liikmed hääletasid järgmisi valitsuse moodustamise kordasid:

1. President nimetab Riigikogu valimistulemuste põhjal peaministri kandidaadi, Riigikogu kinnitab valitsuskabineti.

2. President esitab peaministri kandidaadi Riigikogule kinnitamiseks. Valitsuskabinetil kinnitab president.

3. President nimetab konsultatsioonide tulemusel peaministri, kes moodustab kabineti. Riigikogul on umbusaldusvõimalus.

Q. Ulutsa: Variant 2

V. Koisa: Variant 1

2. I. Raig: Variant 3. Kui see ei saa enamust, siis variant

R. Rautmaa: Variant 2

E. Vahtra: Pooldan varianti 2.

J. Adams: Variant 1.

2. P. Kask: Variant 3, kui see ei saa enamust, siis variant

E. Riisikogu liikme, kes täidab valitsusliikme kohuseid, tegevuse peatamine Riigikogus. Tema asemale astub asendusliikme.

V. Koisa: Ei poolda asendusliiget.

Q. Ulutsa: Olen nõus.

J. Adams: Küsimuse lahendamine on eelnevalt hääletusteedest. Pakun asendust kui on proportsionaalsed valimised.

I. Raig: Olen asenduse poolt.

7. Kui asenduse eelnõu, mida valitsus seostab usaldusega, lõkatakse Riigikogu poolt tagasi, loetakse umbusaldusvaldus vastuvõetud.

R. Langi: Valitsus võib nõuda hääletamist, siis hääletatakse kohe. Seostada usaldusega saab vaid valitsus, siis on see umbusalduse hääletus.

E. Kask ja Q. Ulutsa: Olen nõus juristide esitatud Põhiseaduse eelnõuga selles küsimuses.

R. Langi: Kui valitsus sõnaselgelt seostab seaduse eelnõu tagasilükkamise umbusaldusega, siis on hääletamine OK.

P. Kask: Ennesõjaajal Prantsusmaal ei lastud valitsuse eelnõusid lihtsalt läbi. Siis mõeldi välja see punkt - eelnõude tagasilükkamine seoti umbusalduse avaldamisega.

R. Langi: Valitsus peab eelnõu esitamisel ütleva, et ta seob küsimuse lahendamise umbusalduse avaldamisega - eelnõu §64.

J. Adams: Peaminister peab ütleva, et kui te eelnõud vastu ei võta, valitsus lahkub.

E. Peaministri Erakolul teda asendav minister peab saama kinnituse valitsuseks täita peaministri kohused presidendilt.

Q. Ulutsa: Meil peaks olema asepeaministri institutsioon, kus asepeaminister läheb ka valimisele. Igakordne volituse andmine on nonsens. Peaministril peab olema alaline asetäitja, võib olla ka kaks asetäitjat. See ei ole põhiseaduslik küsimus, võib reguleerida seaduses valitsusest.

R. Langi: Eelnõus on see §-s 98. Olen nõus, et see küsimus peab olema reguleeritud seaduses valitsusest.

Toimikonna otsus: Antud küsimus ei pea olema reguleeritud Põhiseaduses, võib olla seaduses valitsusest.

E. Erakondlik tegevus parlamendis peab saama põhiseaduslikud garantiid.

R. Langi: Me ei pea otstarbekaks garantiide sisseviimist Põhiseadusesse, seda on raske Põhiseadusega formuleerida.

Q. Ulutsa: See ei ole Põhiseaduse küsimus

I. Raig: Põhiseaduses peaks olema viide erakondade seadusele, mis reguleeriks seda küsimust.

J. Adams: Kodanike põhiõiguste peatükis võib olla reguleeritud ka garantiid erakondadele.

Toimikonna otsus: Põhiseaduses peab olema viide seadusele, mis reguleerib erakondliku tegevust parlamendis.

Komisjon arutas järgneva III ja IV toimikonna ühisistungil päevakorda (päevakord lisatud protokollile).

Q. Ulutsa: Olen päevakorra nõus.

I. Raig: Tähtis on küsimus, kas Põhiseaduse koostamisel lähtutakse parlamentaarsest seisukohast või ei. Mis juhtub siis, kui juristide Põhiseaduse eelnõu võetakse aluseks, aga eelnõu muutub arutuse käigus tundmatusest. Põhiseadusest on tähtis kas on vaja uut Põhiseaduse teksti parlamentaarsest aspektist lähtudes. Autorid teatavad, et võtavad sel juhul eelnõu tagasi. Ühisistungil tuleb sellest probleemist alustada.

Toimikonna otsus: Ühisistungil arutada päevakorra esimese punktina eelnõu tagasilükkamise küsimust. Ühisistungit võiks juhatada P. Kask.

Koosoleku juhataja
Protokollisaja

P. Kask
M. Ringo